

*Це неофіційний переклад оригінального
документу, написаного англійською мовою;
у випадку розбіжностей, просимо звертатися
до оригіналу англійською мовою*

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй з прав людини**

**Доповідь щодо ситуації з правами людини в
Україні**

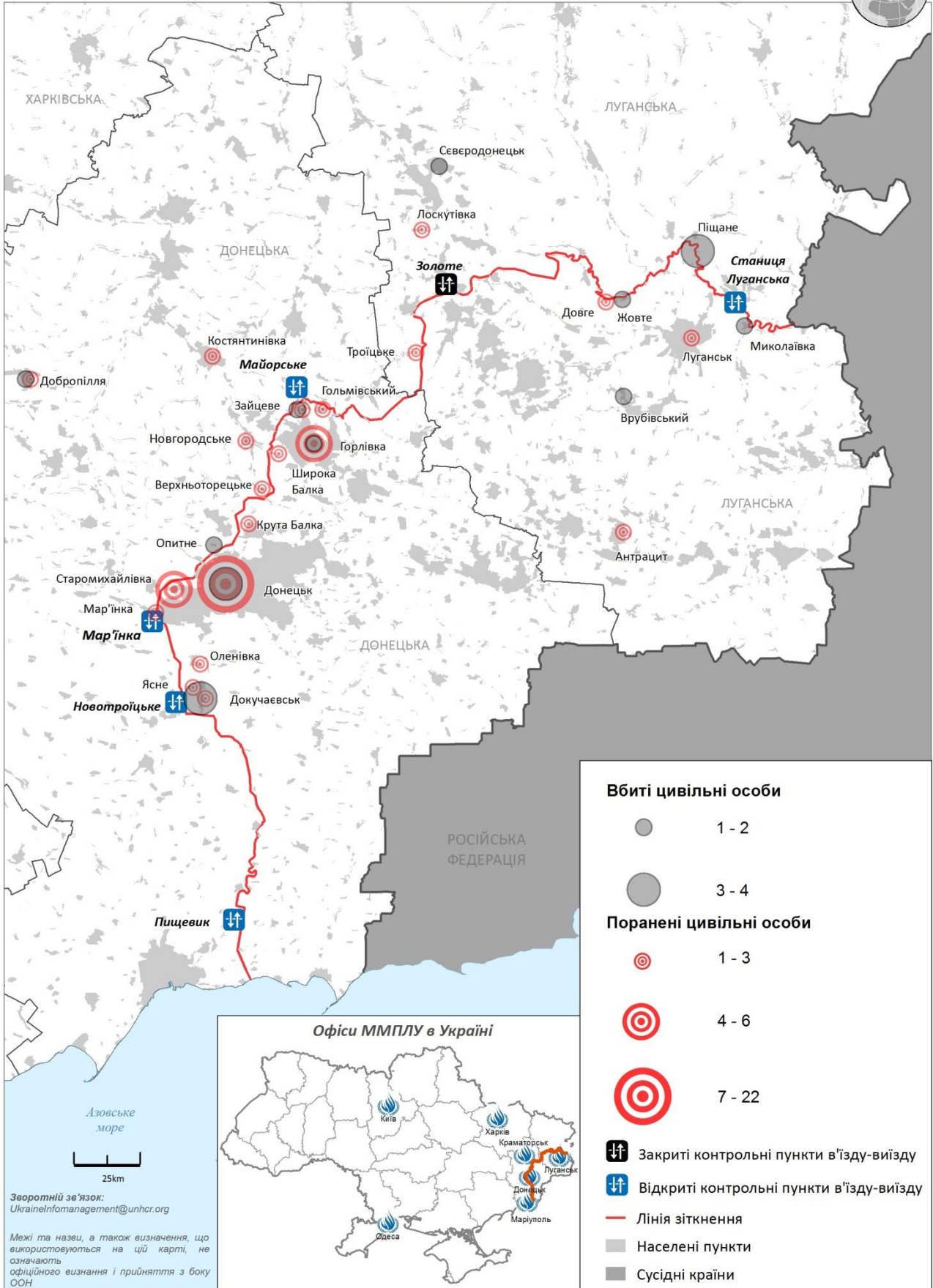
16 лютого – 15 травня 2018 року

I.	Резюме.....	1
II.	Методологія УВКПЛ	3
III.	Вплив бойових дій	4
	A. Ведення бойових дій та жертви серед цивільного населення	4
	B. Ситуація на лінії зіткнення та права осіб, які постраждали від конфлікту.....	9
	1. Засоби правового захисту і відшкодування для населення, постраждалого від конфлікту.....	10
	2. Право на реституцію та компенсацію за використання або пошкодження приватного майна	11
	3. Право на соціальне забезпечення і соціальний захист	12
	4. Свобода пересування, ізольовані громади та доступ до основних послуг	13
IV.	Право на особисту недоторканність	14
V.	Здійснення правосуддя.....	17
	A. Право на справедливий судовий розгляд.....	17
	B. Незалежність судової влади.....	19
	C. Відповідальність за акти насильства, пов'язані з заворушеннями та порушеннями громадського порядку	20
	1. Відповідальність за вбивства протестувальників на Майдані	20
	2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 року в Одесі.....	21
	D. Територія, яка контролюється озброєними групами	22
VI.	Демократичний/громадянський простір і основоположні свободи	22
	A. Свобода думки та вираження поглядів, свобода медіа.....	23
	B. Дискримінація, мова ворожнечі, насильство на расовому підґрунті та прояви нетерпимості	24
	C. Свобода мирних зібрань та об'єднання	25
	D. Виборчі права.....	26
VII.	Права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь	27
	A. Насильницькі зникнення.....	27
	B. Свобода думки та вираження поглядів	28
	C. Виборчі права.....	28
	D. Примусове переселення і депортація.....	29
	E. Право на житло, землю та власність	30
VIII.	Технічне співробітництво і розбудова спроможності	30
IX.	Висновки та рекомендації.....	31

Україна: Жертви серед цивільного населення вздовж лінії зіткнення за період з 16 лютого по 15 травня 2018 року

I. Резюме

1. Це двадцять друга доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами в Україні, підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ)¹. Вона охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2018 року.

2. Станом на 15 травня 2018 року жодних ознак припинення конфлікту не спостерігалось: зростала кількість жертв серед цивільного населення; продовжувалися, до того ж в атмосфері безкарності, серйозні порушення прав людини, як-от катування і свавільне тримання під вартою, а також збільшувалася кількість задокументованих посягань на основоположні свободи, зокрема на свободу думки і вільного вираження поглядів, свободу засобів масової інформації та мирних зібрань. Триваючий конфлікт та стагнуюча ситуація з правами людини, роблять кроки у напрямку досягнення миру та примирення ще більш складними.

3. Конфлікт, що вже п'ятий рік перебуває в активній фазі, продовжив призводити до загибелі та поранень цивільних осіб, а також спричиняти пошкодження та перебої в роботі об'єктів критично важливої цивільної інфраструктури. За період з 16 лютого до 15 травня 2018 року УВКПЛ зафіксувало на сході України 81 жертву серед цивільного населення (19 загиблих і 62 поранених), що на 9 відсотків більше порівняно з попереднім звітним періодом. Половина загальної кількості цих жертв (56,7 відсотків) припала на квітень, коли різко зросла кількість жертв у результаті обстрілів, вогню з легких озброєнь і стрілецької зброї та інцидентів, пов'язаних із мінами. Об'єкти цивільної інфраструктури, зокрема Донецька фільтрувальна станція (ДФС), як і раніше, зазнавали пошкоджень через обстріли та вогонь із стрілецької зброї, внаслідок чого виникали перебої з постачанням води населенню. УВКПЛ задокументувало чотири випадки, коли цивільних працівників ДФС, могли умисно обстрілювати, що, у разі доведення, може становити тяжкий військовий злочин.

4. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало 201² випадок із твердженнями, що заслуговують на довіру, щодо 321 порушення прав людини, жертвами яких стали 252 особи³. З 321 задокументованого випадку порушень прав людини 112 сталися у звітному періоді; Уряд України несе відповідальність за 68 порушень (61 відсоток), озброєні групи – за 19 (17 відсотків), Уряд Російської Федерації (як окупаційна держава у Криму⁴) – за 25 (22 відсотків). Загальна кількість задокументованих порушень порівнюється з кількістю випадків, задокументованих у попередньому звітному періоді⁵.

5. На території, яка контролюється Урядом, УВКПЛ в цілому мало безперешкодний доступ до офіційних місць тримання під вартою, що дозволило йому проводити конфіденційні інтерв'ю з особами, затриманими у зв'язку з конфліктом, за

¹ ММПЛУ було направлено в Україну 14 березня 2014 р. для спостереження за ситуацією з правами людини в Україні, підготовки звітів про неї і надання рекомендацій Уряду України та іншим суб'єктам щодо вирішення проблем у сфері прав людини. Детальнішу інформацію див. у пп. 7-8 доповіді Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні від 19 вересня 2014 р. (A/HRC/27/75).

² На кількість задокументованих випадків впливає обмеження УВКПЛ щодо доступу та свободи пересування на території, яка контролюється озброєними групами та повну відсутність доступу до Кримського півострова. УВКПЛ користується свободою пересування на території, яка контролюється Урядом України.

³ Ці числа не включають жертв серед цивільного населення, які постраждали від збройного конфлікту.

⁴ Див. резолюції Генеральної Асамблеї ООН 71/205 від 19 грудня 2016 р., де визнано, що Крим є окупованим Російською Федерацією, та 72/190 від 19 грудня 2017 р., де Генеральна Асамблея закликала Російську Федерацію дотриматися своїх зобов'язань у якості окупаційної держави в Криму.

⁵ У попередньому звітному періоді УВКПЛ задокументувало 205 випадків імовірних порушень і утисків прав людини. 66 із них стосувалися випадків, які трапилися протягом звітного періоду; Уряд України несе відповідальність за 38 із них (57,6 відсотка), а озброєні групи – за 28 (42,4 відсотка).

винятком доступу до деяких осіб у Харкові, яких тримають під вартою в рамках низки справ, які розслідує Служба безпеки України (СБУ), – у цих випадках надання доступу необґрунтовано затримувалося. Відмова у доступі до затриманих і до місць позбавлення волі у самопроголошеній «Донецькій народній республіці» та самопроголошеній «Луганській народній республіці»⁶, незважаючи на неодноразові запити УВКПЛ, продовжувала викликати серйозне занепокоєння щодо умов тримання під вартою та поводження із затриманими особами, які тримаються під вартою, у зв'язку із чим в УВКПЛ виникають підозри щодо катувань та жорстокого поводження з затриманими, яких навмисно приховують від міжнародних спостерігачів.

6. УВКПЛ змогло задокументувати 93 випадки по обидва боки від лінії зіткнення, що містять 149 достовірних тверджень щодо незаконних чи свавільних затримань, катування, жорстокого поводження, сексуального насильства та (або) погроз щодо особистої недоторканності. У 28 з цих випадків (щодо 38 порушень прав людини) інциденти трапилися у звітному періоді, що майже вдвічі перевищує кількість порушень, задокументованих УВКПЛ у попередньому звітному періоді. Уряд України є відповідальним за 22 випадки таких порушень прав людини, а озброєні групи – за 15.⁷ Відсутність ефективного розслідування раніше задокументованих випадків свавільного затримання і катувань залишається гострою проблемою, що викликає занепокоєння щодо дотримання прав людини, на території, яка контролюється Урядом. На території, яка контролюється озброєними групами «Луганської народної республіки» було запроваджено практику «превентивного арешту», а на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою», практика застосування «адміністративного арешту» продовжувалася; в кожному із цих випадків така практика рівносильна свавільному триманню під вартою без зв'язку з зовнішнім світом і може прирівнюватися до насильницького зникнення, створюючи серйозні ризики катувань і жорстокого поводження.

7. Доступові до правосуддя у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом, як і раніше, заважали затяжні судові провадження, продовжуване тримання під вартою та порушення права на справедливий судовий розгляд. УВКПЛ також задокументувало факти втручання посадових осіб у незалежну діяльність судової влади, коли судді, які на етапі досудового розслідування відпускали осіб, затриманих за обвинуваченнями, пов'язаними з тероризмом або сепаратизмом, самі ставали фігурантами кримінальних проваджень. Спостерігалися лише незначні зрушення у справах про вбивства протестувальників на Майдані та про насильство 2 травня 2014 року в Одесі, а відсутність відповідальності залишилася однією з найбільших перешкод для забезпечення верховенства права в Україні. На території, яка контролюється озброєними групами, УВКПЛ задокументувало випадки, коли особам, яких тримають під вартою озброєні групи, забороняли спілкуватися з адвокатом або примушували їх користуватися послугами адвоката, призначеного «республіками».

8. З наближенням сезону виборчих кампаній до президентських та парламентських виборів 2019 року захист свободи думки та вираження поглядів, свободи засобів масової інформації, мирних зібрань та об'єднання є обов'язковою умовою для забезпечення відкритого та конструктивного демократичного й громадянського простору. УВКПЛ задокументувало 41 порушення цих основоположних свобод і принципу заборони дискримінації, що є більшою кількістю порівняно з попереднім звітним періодом. УВКПЛ задокументувало 25 фізичних нападів на публічні заходи та окремих осіб, вчинених членами крайніх правих груп, часто без будь-якого покарання. Глибоке занепокоєння викликали два окремі напади на ромські громади у Києві та Рудному, що призвели до повного спалення їхніх поселень. Обидва інциденти розслідуються, і щодо одного стало відомо, що його було вчинено крайньою правою групою «С14» у присутності поліції.

⁶ Далі – «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка».

⁷ Один інцидент мав місце у «сірій зоні» і не може бути поставлений у вину конкретній стороні.

9. У Автономній Республіці Крим та місті Севастополь⁸ Російська Федерація продовжувала застосовувати свої закони, порушуючи встановлений міжнародним гуманітарним правом обов'язок дотримуватися законодавства, що діє на окупованій території. УВКПЛ здійснювало моніторинг ситуації з правами людини в Криму, попри відмову Російської Федерації у наданні доступу на півострів згідно з резолюціями Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, які підтверджують територіальну цілісність України та кваліфікують чинну ситуацію як тимчасову окупацію Криму Російською Федерацією⁹. Протягом звітного періоду УВКПЛ задокументувало 28 порушень прав людини в Криму, в тому числі насильницькі зникнення, обмеження основоположних свобод і посягання на право власності; Уряд Російської Федерації є відповідальним за 25 із цих порушень, а Уряд України – за 3¹⁰.

10. У рамках свого мандату щодо просування прав людини УВКПЛ було задіяним у дев'яти заходах із технічного співробітництва та розбудови спроможності Уряду України та громадянського суспільства, які були спрямовані на посилення захисту від свавільного затримання, катувань і жорстокого поводження, а також на забезпечення свободи пересування і дотримання прав на житло, землю та власність. УВКПЛ також здійснювало адвокацію стосовно захисту і просування прав людини, зокрема права на справедливий судовий розгляд, прав осіб з інвалідністю, та прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також основоположних свобод. Починаючи з 1 січня 2018 року УВКПЛ направило відповідальним особам 54 повідомлення про ймовірні порушення прав людини. Питання щодо 29 із таких випадків було порушено перед Урядом України: в одному випадку порушення було повністю усунуто, у 12 випадках порушення було усунуто частково, а щодо чотирьох випадків було розпочато кримінальні провадження. Питання щодо 25 випадків порушувалося перед озброєними групами: в одному з випадків проблему було повністю усунуто, у трьох випадках порушення були усунуті частково, і щодо одного з випадків було розпочато «розслідування».

II. Методологія УВКПЛ

11. Квартальні доповіді УВКПЛ ґрунтуються на основі інформації, зібраної ММПЛУ шляхом проведення інтерв'ю (з жертвами, свідками, родичами жертв і адвокатами), під час поїздок на місце, зустрічей (з представниками влади, громадянським суспільством та іншими співрозмовниками), моніторингу судових засідань, аналізу судових документів, офіційних звітів, інформації із відкритих джерел та інших відповідних матеріалів. УВКПЛ перевіряє усі джерела та інформацію на предмет достовірності і надійності і проявляє належну сумлінність в ході підтвердження та перехресної перевірки інформації з якомога ширшого кола джерел. Свідчення також перевіряються на предмет їхньої узгодженості із загальними відомостями про інцидент та про те, чи вписується він в загальну картину подібних інцидентів. Під час документування випадків порушення прав людини застосовується такий стандарт доказування, відповідно до якого для незалежного спостерігача існують «розумні підстави вважати», що відбулося конкретне порушення прав людини або що має місце конкретна тенденція певних порушень.

12. УВКПЛ проявляє таку ж належну сумлінність та застосовує такий же стандарт доказування в процесі документування жертв серед цивільного населення. У деяких випадках, для документування можуть знадобитися тижні або місяці, перш ніж можна

⁸ Далі – «Крим».

⁹ Див. резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 від 27 березня 2014 р. щодо територіальної цілісності України, 71/205 від 19 грудня 2016 р., де визнано, що Крим є окупованим Російською Федерацією, та 72/190 від 19 грудня 2017 р., де Генеральна Асамблея закликала Російську Федерацію дотриматися своїх зобов'язань у якості окупаційної держави в Криму.

¹⁰ Порушення, які можуть бути віднесені на рахунок відповідальності Уряду України, мали місце не в самому Криму, а стосувалися подій на материковій частині України у зв'язку з ситуацією в Криму, зокрема у контексті свободи пересування та доступу до державних послуг.

буде зробити висновки, а тому кількість жертв серед цивільного населення може переглядатись, коли стає доступною додаткова інформація.

13. УВКПЛ зобов'язується захищати свої джерела, а відтак забезпечує збереження їхньої конфіденційності. Таким чином, УВКПЛ не розкриває жодної інформації, яка допомогла б встановити його джерела, окрім випадків, коли останні дали на це свою інформовану згоду. УВКПЛ також систематично оцінює потенційні ризики для своїх джерел щодо заподіяння їм шкоди чи здійснення помсти. Через це деякі з задокументованих випадків не включаються в доповідь або включаються в неї на засадах анонімності.

14. Висновки, представлені у цій доповіді, ґрунтуються на даних, отриманих ММПЛУ під час 186 детальних інтерв'ю зі свідками та жертвами порушень прав людини, а також під час поїздок до населених пунктів, розташованих як на території, яка контролюється Урядом, так і на території, яка контролюється озброєними групами¹¹. ММПЛУ вжила 465 конкретних заходів, спрямованих на захист прав людини у зв'язку із задокументованими випадками порушень, зокрема здійснювала моніторинг судових засідань, візити до місць тримання під вартою, перенаправлення справ до належних державних установ, гуманітарних організацій та неурядових організацій (НУО) і здійснювала співробітництво з правозахисними механізмами ООН¹².

III. Вплив бойових дій

A. Ведення бойових дій та жертви серед цивільного населення

*Кожної ночі я лягаю спати повністю одягненим,
тому що не хочу виглядати дивно, коли загину під час обстрілів.
- Житель села поблизу лінії зіткнення.*

15. Протягом звітнього періоду збройний конфлікт на сході України продовжував спричиняти тяжкі втрати серед цивільного населення, що мешкає поблизу 457-кілометрової лінії зіткнення. Сторони конфлікту продовжували порушувати Мінські домовленості, зокрема через використання неточного¹³ та/або вибухового озброєння. За період з 16 лютого до 15 травня 2018 року УВКПЛ зафіксувало 81 жертву серед цивільного населення (19 загиблих і 62 поранених)¹⁴, що на 9 відсотків більше, ніж у попередньому звітньому періоді, коли УВКПЛ зафіксувало 74 жертви серед цивільного населення (13 загиблих і 61 пораненого). Разом з тим, це на 59,7 відсотків менше порівняно з аналогічним періодом 2017 року¹⁵.

16. За весь період конфлікту, з 14 квітня 2014 року до 15 травня 2018 року, загинуло щонайменше 2 725 цивільних осіб: 1 568 чоловіків, 961 жінка, 93 хлопчики, 47 дівчаток і 56 дорослих невідомої статі. Окрім цього 298 цивільних осіб, в тому числі 80 дітей, загинуло під час авіакатастрофи рейсу МН17 17 липня 2014 року, що в

¹¹ ММПЛУ має офіси у Харкові, Краматорську, Києві, Маріуполі та Одесі (територія, яка контролюється Урядом) і у Донецьку та Луганську (територія, яка контролюється озброєними групами). Отже, більшість порушень і ущемлень прав людини, задокументованих УВКПЛ, мала місце саме у цих регіонах, а також у Криму.

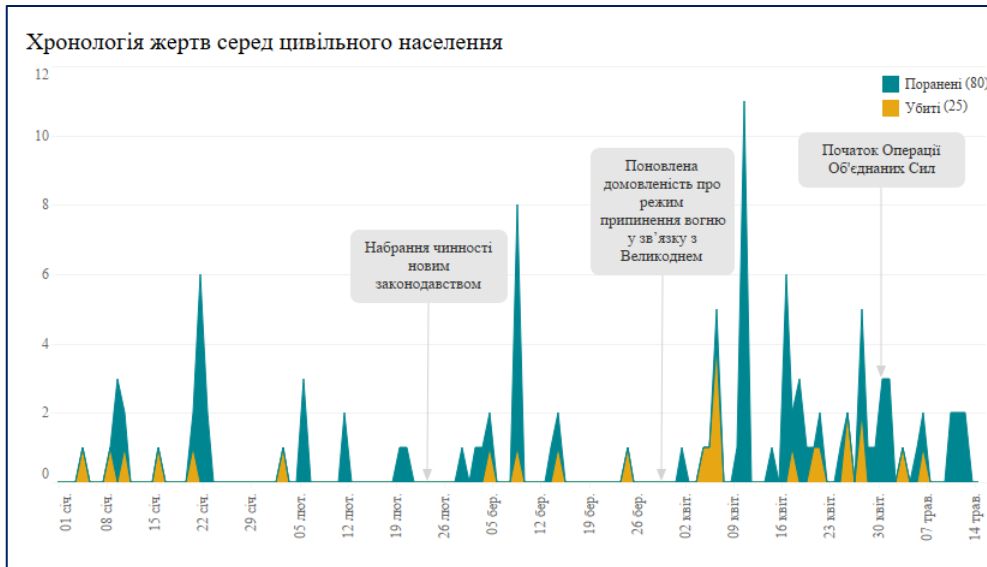
¹² Мандатарії спеціальних процедур Ради ООН з прав людини та договірні органи з прав людини.

¹³ Зброя неточної дії – це зброя, що використовується поза межами прямої видимості.

¹⁴ Загиблі: 13 чоловіків і 6 жінок; поранені: 33 чоловіків, 24 жінки, 3 хлопчики, 2 дівчинки.

¹⁵ За період з 16 лютого до 15 травня 2017 року УВКПЛ зафіксувала 200 жертв серед цивільного населення: 40 загиблих (26 чоловіків, 11 жінок, 3 хлопчики) та 160 поранених (92 чоловіки, 58 жінок, 9 хлопчиків, 1 дівчинка).

підсумку збільшує кількість загиблих цивільних осіб до 3 023. За оцінками УВКПЛ загальна кількість цивільних осіб, які зазнали поранень у зв'язку зі збройним конфліктом, становить від 7 до 9 тисяч.

17. Після того, як за перші три місяці 2018 року було зафіксовано низьку кількість жертв серед цивільного населення, у квітні було задокументовано різке зростання: кількість жертв становила 46 осіб (13 загиблих і 33 поранених)¹⁶. Це на 142 відсотки більше, ніж у березні, коли було зафіксовано 19 жертв серед цивільного населення (5 загиблих і 14 поранених). Кількість жертв у результаті обстрілів і вогню з легких озброєнь збільшилася на 850 відсотків (з 2 до 19), кількість жертв у результаті вогню зі стрілецької зброї зросла більш ніж удесятеро (з 1 до 12), кількість жертв інцидентів, пов'язаних із мінами, збільшилася на 600 відсотків (з 1 до 7). Кількість жертв у результаті необережного поводження з покинутими боєприпасами вибухової дії (переважно ручними гранатами) зменшилася на 47 відсотків (з 15 до 8). Таке зростання кількості жертв серед цивільного населення тривало до 15 травня: за першу половину місяця було зафіксовано 16 жертв серед цивільного населення (2 загиблих і 14 поранених).

18. Як і у попередньому звітному періоді, головною причиною жертв серед цивільного населення були обстріли та вогонь із СЗЛЮ¹⁷: 49 жертв (6 загиблих і 43 поранених)¹⁸, що становить 60,5 відсотка всієї зафіксованої кількості жертв¹⁹. Прямий та непрямий вогонь зі зброї вибухової дії (як-от артилерія, міномети та легкі озброєння, що використовують вибухові боєприпаси) спричинив 36 жертв серед цивільного населення (6 загиблих і 30 поранених). З них 33 жертви (6 загиблих і 27 поранених) можуть бути спричинені діями Уряду, а 3 жертви (всі – поранені) – діями озброєних груп²⁰. У випадку застосування зброї вибухової та/або неточної дії у

¹⁶ У січні УВКПЛ зафіксувала 18 жертв серед цивільного населення (5 загиблих і 13 поранених), у лютому – 8 жертв (1 загиблого і 7 поранених), у березні – 19 жертв (5 загиблих і 14 поранених), у квітні – 26 жертв (13 загиблих і 33 поранених).

¹⁷ Стрілецька зброя та легкі озброєння.

¹⁸ Загиблі: 4 чоловіки та 2 жінки; поранені: 23 чоловіки, 18 жінок, 2 дівчинки.

¹⁹ Це на 4,3 відсотка більше порівняно з попереднім звітним періодом, за який було зафіксовано 47 жертв серед цивільного населення: загибель 3 чоловіків, поранення 23 чоловіків, 19 жінок і 2 дівчаток.

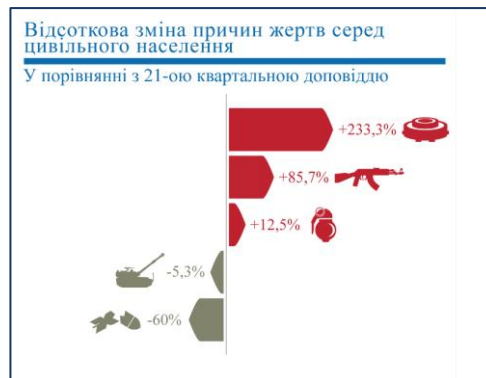
²⁰ УВКПЛ застосовує стандарт доказування, відповідно до якого для незалежного спостерігача існують «розумні підстави вважати», що конкретна особа була вбита або поранена. УВКПЛ відносить жертву на рахунок дій конкретної сторони, виходячи з того, в якому географічному районі мали бути поранена або вбита особа, з напрямку вогню та загального контексту, що оточував відповідний інцидент. УВКПЛ не має змоги віднести всі жертви серед цивільного населення на дії конкретної сторони конфлікту.

районах, населених цивільними особами, ризик жертв серед цивільного населення є дуже високим. Вогонь зі стрілецької зброї став причиною 13 жертв серед цивільного населення (всі – поранені): 12 жертв можуть бути спричинені діями Уряду, а 1 жертва – діями озброєних груп.

19. Продовження застосування сторонами конфлікту зброї неточної та/або вибухової дії залишалося головною проблемою, яка викликає занепокоєння, у сфері захисту цивільних осіб²¹. УВКПЛ наголошує, що значна кількість цивільних осіб продовжує жити у селах і містах поблизу лінії зіткнення. Хоча більшість жертв серед цивільного населення, спричинених обстрілами і перестрілками, як повідомлялося, була побічним результатом інцидентів, де цивільні особи не були безпосередньою мішенню; цивільні втрати, пов'язані з конфліктом, залишаються серйозною проблемою, що викликає занепокоєння. Серед прикладів жертв серед цивільного населення, спричинених обстрілами – поранення 10 цивільних осіб 11 квітня у контрольованих озброєними групами с. Старомихайлівці та Куйбишевському районі Донецька²²; загибель чотирьох і поранення двох цивільних осіб у контрольованому озброєними групами Докучаєвську в період з 22 по 28 квітня²³; поранення двох цивільних осіб в результаті обстрілу в контрольованому Урядом Троїцькому Луганської області 2 травня²⁴.

20. На додаток до спричинення смерті та поранень, шкоду, що заподіюється життю цивільного населення триваючими обстрілами на лінії зіткнення неможливо перебільшити. Упродовж звітнього періоду використання зброї неточної та/або вибухової дії, як і раніше, призводило до порень цивільних осіб і пошкодження майна, зокрема домівок цивільного населення, об'єктів критично важливої цивільної інфраструктури та навчальних закладів.

21. Як і у попередні звітні періоди, обстріли та вогонь із стрілецької зброї неодноразово завдавали шкоди об'єктам критично важливої інфраструктури, ставлячи під загрозу постачання води і електроенергії населенню. Щонайменше шість таких випадків призвели до пошкодження майна та/або припинення функціонування цих об'єктів²⁵. Особливо вразливими через близькість до

²¹ Невибіркові атаки заборонені міжнародним гуманітарним правом. Див. МККК Звичасве міжнародне гуманітарне право, правила 11, 12 [ICRC Customary International Humanitarian Law, Rules 11, 12].

²² Були поранені 5 чоловіків, 4 жінки та 1 дівчинка.

²³ 3 чоловіки і 1 жінка загинули, 1 чоловік і 1 жінка отримали поранення.

²⁴ Були поранені 1 чоловік і 1 жінка.

²⁵ 1 березня 2018 року насосна станція першого підйому Південно-Донбаського водогону частково припинила роботу через пошкодження лінії електропередачі, через що від водопостачання було тимчасово відрізано близько 100 тис. осіб з обох сторін лінії зіткнення. 10-11 березня станція потрапила під вогонь із стрілецької зброї, яким було пошкоджено трансформатор. 15 квітня обстрілом були пошкоджені три з чотирьох ліній електропередачі,

лінії зіткнення є насосна станція першого підйому Південно-Донбаського водогону та Донецька фільтрувальна станція (ДФС)²⁶. Разом ці об'єкти подають і обробляють воду для 1,17 мільйона людей, які проживають по обидва боки від лінії зіткнення. Перебої в їхній роботі, спричинені бойовими діями, загрожують доступові цих осіб до чистої питної води, який є складовою права на життя²⁷.

22. УВКПЛ вкрай занепокоєно тим, що у звітному періоді була низка інцидентів, в яких сторони конфлікту обстрілювали зі стрілецької зброї транспортні засоби, які прямували до ДФС та з неї.²⁸ УВКПЛ зафіксувало чотири випадки, коли працівники цього об'єкту ставали мішенню, ймовірно, умисних обстрілів. Серйозну стурбованість викликає той факт, що 17 квітня автобус, що перевозив приблизно 30 цивільних працівників з ДФС на території, що контролюється озброєними групами, було обстріляно, очевидно, зі стрілецької зброї з боку території, яка контролюється Урядом²⁹. П'ятьох пасажирів було поранено (чотирьох чоловіків та одну жінку), причому одного з них – дуже серйозно. Як наслідок, ДФС на п'ять днів призупинила роботу, продовжуючи спроби отримати гарантії безпеки для свого персоналу³⁰. Крім того, 15 травня, після обстрілу території навколо ДФС працівники, що перебували біля об'єкту, потрапили під вогонь зі стрілецької зброї, який, як вважається, вів снайпер³¹. Підкреслюючи, що сторонам конфлікту відомо про цивільний статус персоналу, а також про переміщення транспортних засобів ДФС, УВКПЛ наголошує, що як умисні напади на цивільних осіб, так і невибіркові атаки є серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права і воєнними злочинами³².

що живлять насосну станцію третього підйому каналу Сіверський Донець-Донбас. 26 квітня обстрілом у Докучаєвську було завдано пошкоджень лінії електроживлення двох водяних насосів, через що від водопостачання було відключено два райони міста. 13 травня внаслідок обстрілу були пошкоджені будівлі Донецької фільтрувальної станції (ДФС). 15 травня обстрілом було пошкоджено систему освітлення Гольмівської станції очищення стічних вод.

- ²⁶ Насосна станція першого підйому розташована між контрольованими озброєними групами селами Василівка і Крута Балка, у безпосередній близькості від лінії зіткнення. ДФС розташована у «сірій зоні» приблизно за 15 км на північ від Донецька, між контрольованою Урядом Авдіївкою та контрольованою озброєними групами Ясинуватою.
- ²⁷ Див. «Право на воду», інформаційний бюлетень УВКПЛ № 35, доступний за посиланням <http://www.ohchr.org/EN/Issues/ESCR/Pages/Water.aspx>.
- ²⁸ 7 березня вогонь зі стрілецької зброї був направлений на вантажівку, що перевозить паливо до Донецької фільтрувальної станції, що обійшлося без жертв серед цивільного населення. 12 березня під вогонь зі стрілецької зброї потрапив вантажний автомобіль, у якому 12 працівників їхали на Донецьку фільтрувальну станцію. Хоча автомобіль був пошкоджений, жодна особа не зазнала поранень. Ще два інциденти мали місце 13 березня. Того дня був обстріляний автобус, у якому 30 працівників їхали зі станції додому, в результаті чого автобусу кулями було завдано пошкоджень, але працівники не постраждали. Крім того, того ж дня з такої ж зброї був обстріляний вантажний автомобіль, що віз на станцію хімікати для обробки води (також без жертв без цивільного населення). 17 квітня п'ять пасажирів робочого автобуса ДФС були поранені, коли автобус потрапив під вогонь зі стрілецької зброї. Окрім цього, 15 травня працівники ДФС потрапили під вогонь зі стрілецької зброї на території ДФС.
- ²⁹ Дійшовши висновку, що обстріл був умисним, УВКПЛ зазначає, що: 1) автобус їхав із ДФС у напрямку Ясинуватої та був обстріляний ззаду; 2) цивільні транспортні засоби цієї дорогою не їздять, крім транспорту компанії «Вода Донбасу»; 3) транспортні засоби компанії «Вода Донбасу» мають чітке маркування і їх легко впізнати; 4) сторони конфлікту в цьому районі добре знають, що цією дорогою двічі на день їздить автобус, який перевозить цивільних працівників на ДФС і назад; 5) сторони конфлікту раніше домовилися про «вікна тиші» для безпечного перевезення цивільного персоналу на станцію та зі станції протягом певних періодів часу.
- ³⁰ ДФС обробляє воду, що постачається 345 тисячам осіб, які живуть з обох сторін лінії зіткнення.
- ³¹ Кластер із питань води, санітарії та гігієни (ВСГ), звіт про інцидент № 128, доступний за посиланням <https://reliefweb.int/report/ukraine/wash-cluster-incident-report-no-128-15052018>.
- ³² МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, Норми 1, 7, 11, 12, 14, 156. Див. Також Римський статут МУС, ст. 8(2)(b)(i) та (ii), 8(e)(i).

23. Окрім цього, 19 квітня троє цивільних осіб (дві жінки і чоловік), які стояли на автобусній зупинці в «сірій зоні»³³ потрапили під обстріл зі стрілецької зброї та зазнали поранень і були госпіталізовані. Той факт, що інцидент стався в денний час на зупинці громадського транспорту, де, очевидно, могли б знаходитися цивільні особи, дає підстави вважати, що обстріл був умисним.

24. УВКПЛ продовжувало спостерігати присутність військових та озброєних груп у районах, де проживає цивільне населення. УВКПЛ нагадує сторонам конфлікту, що захист цивільних осіб, які перебувають у районі лінії зіткнення, повинен забезпечуватися за будь-яких обставин. Сторони повинні вживати всіх можливих запобіжних заходів, щоб уникнути шкоди цивільному населенню та пошкодження цивільних об'єктів під час атак³⁴. Водночас сторони конфлікту також повинні вживати запобіжних заходів для зведення до мінімуму шкоди цивільному населенню, яке перебуває під їхнім контролем, зокрема шляхом розташування військових об'єктів поза межами густонаселених районів, де проживають цивільні особи³⁵.

25. Міни, міни-пастки та вибухонебезпечні пережитки війни (ВПВ) стали причиною 32 жертв серед цивільного населення (13 загиблих і 19 поранених)³⁶, що становить 39,5 відсотків від загальної кількості зафіксованих жертв серед цивільного населення. Десять жертв (7 загиблих і 3 поранених)³⁷ було спричєно у результаті інцидентів, пов'язаних із мінами³⁸, що відображає збільшення на 400 відсотків порівняно з попереднім звітним періодом (коли 2 цивільних осіб зазнали поранень). Попри це, така кількість є на 79,2 відсотків меншою порівняно з аналогічним періодом 2017 року, коли було зафіксовано 48 жертв (7 загиблих і 41 поранений). Зокрема, загибель чотирьох членів однієї сім'ї³⁹, що трапилася у контрольованому Урядом Піщаному (Луганська область) 7 квітня, коли їхній автомобіль спричинив детонацію протитанкової міни, ілюструє високий ризик для цивільних осіб, пов'язаний із закладенням мін у цьому районі. Ще одним прикладом є смерть чоловіка, що загинув у власному дворі від міни-пастки 21 квітня у контрольованому озброєними групами смт Врубівський Луганської області.

26. УВКПЛ, як і раніше, занепокоєно ризиком подальших жертв серед цивільного населення в майбутньому через залишок мін, вибухонебезпечні пережитки війни (особливо нерозірвані боеприпаси) та пристрої, які приводяться у дію жертвою, зокрема міни-пастки.

27. Покинуті вибухонебезпечні боеприпаси (перш за все ручні гранати) продовжували забирати життя і завдавати шкоду здоров'ю цивільних осіб по обидва

³³ Автобусна зупинка знаходиться у «сірій зоні» в Донецькій області, між «нульовими пунктами пропуску» вздовж мар'їнського коридору.

³⁴ МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, Норми 15-21. Як зазначалося вище, невибіркові напади також заборонені міжнародним гуманітарним правом.

³⁵ МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, Норми 22-24.

³⁶ Загиблі: 9 чоловіків та 4 жінки; поранені: 10 чоловіків, 6 жінок, 3 хлопчики.

³⁷ 7 чоловіків та 3 жінки; 5 – на території, яка контролюється Урядом, 5 – на території, яка контролюється озброєними групами.

³⁸ Коли цивільна особа, пересуваючись пішки або на транспортному засобі, несподівано спричиняє спрацювання міни, міни-пастки або ВПВ.

³⁹ Загинули двоє чоловіків та дві жінки.

боки від лінії зіткнення: через них протягом звітного періоду загинуло 6 осіб⁴⁰ і 14 було поранено⁴¹.

28. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», який запроваджує порядок для відновлення контролю над окремими районами Донецької та Луганської областей⁴², набрав чинності 24 лютого 2018 року. Згідно з новим законодавством, Уряд України розглядає територію, яку він не контролює, як таку, що тимчасово окупована Російською Федерацією. Це не мало миттєвого впливу на операцію із забезпечення безпеки, яка продовжувала здійснюватися відповідно до антитерористичного законодавства до 30 квітня 2018 року, коли на підставі наказу, виданого Президентом Порошенком, було розпочато очолювану військовим керівництвом операцію під координацією Об'єднаного оперативного штабу Збройних сил України..

29. Зі зміною формату з 30 квітня у Донецькій та Луганській областях було запроваджено особливий режим, згідно з яким були створені «зони безпеки»⁴³, у яких органи, задіяні в операції з забезпечення безпеки, наділяються «спеціальними повноваженнями»⁴⁴. Доступ цивільних осіб у частини «зон безпеки» або на всю їхню територію може тимчасово обмежуватися або заборонятися Командувачем об'єднаних сил. Потрапити до «району бойових дій», включно з лінією зіткнення, можна лише за спеціальним дозволом Командувача об'єднаних сил, виданим згідно з передбаченим переліком підстав. Повна імплементація нової нормативно-правової бази очікує прийняття відповідних нормативних актів, як-от порядок переміщення осіб і товарів через лінію зіткнення, який наразі розробляється.

30. УВКПЛ зазначає, що 8 травня Збройні сили України просунули свої позиції у Чигарях, населеній місцевості у селищі Південне Донецької області. Станом на 15 травня безпекова ситуація там була нестабільною з потенційними ризиками для цивільного населення.

В. Ситуація на лінії зіткнення та права осіб, які постраждали від конфлікту

31. На додаток до окреслених вище безпекових ризиків, цивільні особи, які проживають по обидва боки від лінії зіткнення, а також внутрішньо переміщені особи

⁴⁰ 4 чоловіки та 2 жінки; 3 – на території, яка контролюється Урядом, 3 – на території, яка контролюється озброєними групами.

⁴¹ 6 чоловіків, 5 жінок та 3 хлопчики; 2 – на території, яка контролюється Урядом, і 12 – на території, яка контролюється озброєними групами.

⁴² Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (№ 2268 від 18 січня 2018 року. Див. також Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., пп. 131-133; Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада до 15 лютого 2018 р., пп. 149-154.

⁴³ Як визначив Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України (ООШЗСУ), «зонами безпеки», прилеглими до «району бойових дій» є Виноградне, Курахове, Очеретине, Розівка, Вовчярівка, Біла Гора, Новойдар, Садки, Макарівка, Простяне, вздовж державного кордону, Чернявка, вздовж адміністративної межі Луганської та Харківської областей, Ольгівка, вздовж адміністративної межі Донецької та Харківської областей, Знаменівка, вздовж адміністративної межі Донецької та Дніпропетровської області, Комишуваха, вздовж адміністративної межі Донецької та Запорізької областей, Урзуф, уздовж морського узбережжя, Приморське.

⁴⁴ Перелік «спеціальних повноважень» є вичерпним. Він відображає повноваження, надані особовому складу, задіяному в антитерористичній операції, згідно зі ст. 15 Закону «Про боротьбу з тероризмом»: застосовувати зброю; зупиняти і перевіряти осіб; проводити обшуки; затримувати осіб; обмежувати рух на вулицях; входити у приватні приміщення, зокрема будинки; використовувати приватні транспортні засоби та засоби зв'язку. Серед позитивних аспектів слід зазначити, що новий закон не містить неоднозначних положень, які б надавали право на превентивне тримання осіб під вартою протягом тривалого періоду часу поза рамками адміністративних і (або) кримінальних проваджень.

знавали подальших труднощів, пов'язаних із конфліктом, як-от відсутність можливості отримання відшкодування, примусове виселення та відсутність механізму реституції та компенсації за пошкоджене майно, а також проблеми доступу до соціального забезпечення, соціального захисту, медичних і освітніх закладів⁴⁵. Ці чинники сприяли зниженню рівня життя, що загрожує праву людей на гідне життя. Крім цього, погіршення становища людей, що постраждали від конфлікту, може зашкодити майбутнім перспективам досягнення миру та примирення⁴⁶.

1. Засоби правового захисту і відшкодування для населення, постраждалого від конфлікту

32. Протягом звітнього періоду спостерігався лише незначний прогрес у розробленні комплексної державної політики з питань правового захисту цивільних осіб, які отримали о внаслідок бойових дій, та родичів загиблих осіб, а також із питань відшкодування шкоди цим особам. Єдиним позитивним зрушенням було прийняття 25 квітня 2018 року Кабінетом Міністрів постанови № 306 про порядок встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, пов'язаними з конфліктом. Ця Постанова умовживлює виконання змін, що були внесені у національне законодавство⁴⁷ та дозволили певним категоріям цивільних осіб, що отримали інвалідність в результаті бойових дій, користуватися пільгами, встановленими для ветеранів війни⁴⁸. Станом на 15 травня 2018 року жодна цивільна особа з інвалідністю, отриманою у зв'язку із конфліктом, не отримала такого статусу.

33. УВКПЛ також занепокоєне тим, що змінами,⁴⁹ прийнятими до постанови Кабінету Міністрів № 268⁵⁰ «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» з метою кращого визначення та розширення категорії осіб, на яких вона поширюється,⁵¹ не визначено засоби правового захисту та механізми відшкодування, які б допомогли постраждалим дітям справитися з наслідками конфлікту. Отже, вищезгаданий статус залишився номінальним. Станом на 15 травня 2018 року його отримали лише дев'ять дітей⁵².

⁴⁵ Примусове виселення – «це постійне або тимчасове виселення окремих осіб, сімей і (або) громад з їхніх домів та (або) з їхніх земель проти їхньої волі, без надання належного правового чи іншого захисту або без забезпечення доступу до такого захисту» (Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, Зауваження загального порядку № 7 (1997 р.) – Право на достатнє житло: примусове виселення). Якщо мешканець залишає дім на певний період часу, чи то добровільно, чи то, наприклад, через стихійне лихо або конфлікт, а потім не отримує дозволу повернутися, то така ситуація також може бути рівносильна примусовому виселенню.

⁴⁶ Питання зв'язків між порушеннями економічних, соціальних і культурних прав та насильством, соціальними заворушеннями та конфліктом обговорюється у доповіді УВКПЛ «Завчасне попередження та економічні, соціальні і культурні права», що доступна за посиланням http://www.ohchr.org/Documents/Issues/ESCR/EarlyWarning_ESCR_2016_en.pdf.

⁴⁷ Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” щодо посилення соціального захисту учасників антитерористичної операції, учасників Революції Гідності та членів сімей загиблих таких осіб», № 2203-VIII від 14 листопада 2017 р.; набрав чинності 24 лютого 2018 р.

⁴⁸ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні (далі – «Доповідь УВКПЛ») за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., pp. 134-135.

⁴⁹ Постанова Кабінету Міністрів «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 і від 5 квітня 2017 р. № 268» від 11 квітня 2018 року.

⁵⁰ Від 5 квітня 2017 р.

⁵¹ Відповідно до змін право на отримання статусу отримали не тільки діти, які зазнали різного роду фізичних травм, а ще й ті, хто зазнали «психологічного насильства», що включає всіх дітей, які проживали в зоні бойових дій, дітей-ВПО та тих, хто втратив батьків.

⁵² БФ «Право на захист» (R2P), <http://vpl.com.ua/uk/news/4957/>.

2. Право на реституцію та компенсацію за використання або пошкодження приватного майна

Коли я прийшов до місцевої адміністрації просити виплати компенсації за шкоду, завдану моєму будинку під час обстрілів, мені сказали бути скромним і просто бути вдячним, що я живий.
- Житель села поблизу лінії зіткнення.

34. Протягом звітнього періоду Уряд так і не створив ефективний механізм реституції та компенсації за приватне майно, зруйноване або пошкоджене в результаті збройного конфлікту по обидва боки лінії зіткнення. Це питання залишилося однією з найбільш нагальних невирішених соціально-економічних проблем, з якими стикаються особи, які безпосередньо постраждали від конфлікту. Станом на кінець 2017 року внаслідок бойових дій з їх початку у 2014 році було пошкоджено або зруйновано понад 40 тис. будинків цивільних осіб⁵³. Ця цифра не включає будинки, покинуті внутрішньо переміщеними особами, та будинки, пошкоджені під час їх використання у військових цілях.

35. Поряд із відсутністю механізму фіксації пошкоджень і руйнування майна цивільного населення немає й методики оцінювання необхідності ремонту та реконструкції. УВКПЛ зазначає, що досі відсутній єдиний підхід до встановлення завданої шкоди, який полегшив би звернення вимог про компенсацію.

36. Для власників майна, які звертаються до суду, процес може виявитися дорогим, довготривалим і неефективним через незабезпечення виконання рішень судів. Станом на 19 квітня 2018 року до судів було подано понад 230 позовів про виплату компенсації за пошкоджене або зруйноване майно⁵⁴. У більшості випадків суди винесли ухвали на користь позивача, визнаючи право на компенсацію, проте жодне з цих рішень досі не було виконано.

37. У деяких населених пунктах на території, яка контролюється Урядом, як-от Широкине, Піски та Розсадки з міркувань безпеки Збройні сили України відмовлялися мешканцям у доступі на цю територію, що перешкоджало встановленню збитків і відповідно зверненню до суду з вимогами щодо компенсації. Для ситуацій, де мікування безпеки перешкоджають доступові мешканців, слід розробити альтернативний механізм документування пошкоджень і втрати майна.

38. Протягом звітнього періоду УВКПЛ продовжувало документувати випадки використання приватних будинків у військових цілях без погодження з власниками чи забезпечення їм реституції/компенсації⁵⁵. Уряд запевняв⁵⁶, що таке використання у військових цілях здійснюватиметься тільки у суворій відповідності до

⁵³ План гуманітарного реагування на 2018 р., доступний за посиланням <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/ukraine-2018-humanitarian-response-plan-hrp>.

⁵⁴ Жителі території, яка контролюється озброєними групами, можуть знаходитися у ще важчому положенні, через що доступ до ефективних засобів правового захисту ще більш обмежується. Зі 175 позовних заяв, поданих до судів в Донецькій і Луганській областях лише 6 стосуються майна на території, яка контролюється озброєними групами (інформація отримана від Норвезької ради у справах біженців). Це може бути викликано обмеженнями свободи пересування, фінансовими витратами на поїздку на територію, яка контролюється Урядом, та відсутністю доступу державних органів до вищезгаданого майна.

⁵⁵ Див. також інформаційні бюлетені Кластеру з питань захисту за лютий та березень 2018 р., доступні за посиланням <http://www.globalprotectioncluster.org/en/field-support/field-protection-clusters/countries/ukraine.html>.

⁵⁶ Лист Управління цивільно-військового співробітництва Міністерства оборони № 188/юс/119 від 24.01.2017 р.

законодавства⁵⁷, однак співрозмовники повідомили УВКПЛ, що встановлений порядок не дотримувався. УВКПЛ зауважує, що право на реституцію та компенсацію за житло, землю та майно є вкрай важливим для врегулювання конфлікту й для постконфліктного процесу розбудови миру⁵⁸.

3. Право на соціальне забезпечення і соціальний захист

39. Доступ до соціального забезпечення і соціального захисту набуває підвищеної значущості, враховуючи труднощі та поганий стан соціально-економічного середовища, особливо для осіб, які постраждали від конфлікту⁵⁹. Після чотирьох років збройного конфлікту кожне п'яте домогосподарство на контрольованій Урядом території Донецької та Луганської областей зіткнулося з погіршенням ситуації з продовольчою безпекою, а 78 відсотків домогосподарств повідомили, що вдаються до негативних стратегій подолання труднощів, зокрема виснажуючи свої обмежені заощадження або зменшуючи витрати на охорону здоров'я для того, щоб мати змогу купувати продукти харчування⁶⁰. Ситуація на території, яка контролюється озброєними групами є схожою, однак з більшим негативним впливом конфлікту на соціально-економічну ситуацію, що виражається в більш високому рівні цін та безробіття і порівняно нижчому рівні доходів. Сімдесят два відсотки домогосподарств повідомляли, що вони вдаються до негативних стратегій подолання труднощів⁶¹. Економічне становище ВПО також погіршилося; 54 відсотки повідомляли, що мають кошти лише на їжу, що на 10 відсотків більше, ніж у грудні 2017 року⁶².

40. У квітні 2017 року було призупинено виплату пенсій 200 200 осіб. Станом на квітень 2018 року 123 500 осіб подали заяви про поновлення виплат, з яких 91 600 були задоволені⁶³. УВКПЛ зазначає, що значній кількості пенсіонерів виплата пенсій була призупинена через процедуру верифікації та ідентифікації, відповідно до якої виплата пенсій є прив'язаною до реєстрації в якості ВПО⁶⁴.

41. 24 квітня 2018 року Кабінет Міністрів вніс зміни до Постанови № 365, що підтверджують право осіб, виплату пенсій яким було призупинено і пізніше поновлено, на виплату накопиченої пенсії⁶⁵. Це відбуватиметься за спеціальною процедурою, яка ще не була розроблена Кабінетом Міністрів.

⁵⁷ Див., наприклад, Закон «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», яким передбачено процедуру, що дозволяє викупати нерухоме майно для суспільних потреб, зокрема для цілей національної безпеки та оборони, і надавати справедливу компенсацію власникам і законним користувачам майна, а також іншим особам, які понесли збитки; постанову Кабінету Міністрів від 29 березня 2002 р. № 415, що дозволяє виділяти кошти на придбання альтернативного житла для осіб, переміщених через АТО, а також на ремонт і реконструкцію будинків, пошкоджених у ході АТО, з резервного фонду державного бюджету; наказ МО від 30 листопада 2011 р. № 737, який дозволяє підрозділам ЗСУ орендувати приватну нерухомість для розміщення військовослужбовців, тощо.

⁵⁸ Принципи ООН з питань реституції житла та майна біженців та переміщених осіб («Принципи Пінейру»). Крім того, безпідставне позбавлення майна заборонено статтею 17 Загальної декларації прав людини.

⁵⁹ Див., наприклад, Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., пп. 111, 114-117.

⁶⁰ Цей рівень був найвищим із квітня 2016 р. Див. Кластер із питань продовольчої безпеки та джерел існування, Аналіз тенденцій, доступний за посиланням <http://fslcluster.org/ukraine/document/fslc-reporttrend-analysisfood-security>.

⁶¹ Там само.

⁶² МОМ, Доповідь Національної моніторингової системи щодо ситуації внутрішньо переміщених осіб, березень 2018 року, доступний за посиланням: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_9_eng_press.pdf.

⁶³ Пенсійний фонд України.

⁶⁴ Див., наприклад, Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., пп. 118-121.

⁶⁵ Доступне за посиланням: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/335-2018-%D0%BF>.

42. УВКПЛ вітає рішення Верховного Суду, винесене 3 травня 2018 року у «зразковій справі»⁶⁶, яким було визнано неправомірним припинення виплати пенсії ВПО через те, що воно «не передбачене законом»⁶⁷. Суд постановив також, що такі дії можуть становити неправомірне втручання у право власності заявниці. Після набрання рішенням законної сили воно стане модельним для використання іншими судами в типових справах.

43. Що стосується питань реєстрації актів цивільного стану, досі не було розроблено адміністративних рішень, які б уможливили застосування норм, що набули чинності 24 лютого 2018 року⁶⁸ та які дозволяють використання в цілях реєстрації народження або смерті документів, що посвідчують такі факти, виданих на контрольованій озброєними групами території. Спеціальна спрощена судова процедура, яка все таки є складною та тривалою, залишається єдиним способом для осіб, які проживають на території, яка не контролюється Урядом, отримати свідоцтва про народження або смерть⁶⁹.

4. Свобода пересування, ізольовані громади та доступ до основних послуг

*Ми просто вигнанці.
Люди на іншому боці звинувачують нас,
але ніхто не знає, через яке пекло ми проходимо.
- Житель села поблизу лінії зіткнення.*

44. Жорсткі обмеження свободи пересування вздовж обох сторін лінії зіткнення поєднані із постійною небезпекою, призвели до подальшої ізоляції громад. Наприклад, у Травневому та Гладосовому жителі продовжують бути позбавленими ефективного доступу до базових послуг, як-от громадський транспорт, служба охорони здоров'я і соціального захисту. У Саханці (територія Донецької області, яка контролюється озброєними групами) немає медичних закладів, через нестабільну безпекову ситуацію автомобілі швидкої допомоги не можуть потрапити у Круту Балку (територія Донецької області, яка контролюється озброєними групами), Мар'ївку (територія Луганської області, яка контролюється озброєними групами) чи Водяне (територія Донецької області, яка контролюється Урядом).

45. Перетинання лінії зіткнення залишається фізично складною задачею для цивільних осіб через довгі черги, несприятливі погодні та температурні умови,

⁶⁶ «Зразкова справа» (згідно зі ст. 291 Кодексу адміністративного судочинства України) означає, що: 1) вона використовуватиметься як типові рішення в аналогічних справах (в ухвалі викладено характеристики справ, які кваліфікуватимуться як аналогічні даній справі); 2) аналогічні справи вважатимуться «нескладними» й слухатимуться швидше; 3) в аналогічних справах є тільки дві підстави для подачі касаційної скарги.

⁶⁷ Рішення Верховного суду доступне за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73869341>. Суд застосував «вузьке» тлумачення поняття «законодавства», підкресливши, що виплата пенсій може припинитися тільки на умовах, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 9 липня 2003 р., а не постановою Кабінету Міністрів № 365, яка має меншу юридичну силу.

⁶⁸ Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» № 2268 від 18 січня 2018 року. Див. також Доповідь УВКПЛ з 16 листопада до 15 лютого 2018 року, параграфи 131-133; Доповідь УВКПЛ з 16 серпня до 15 листопада 2017 року, параграфи 149-154.

⁶⁹ УВКПЛ відмічає, що це питання зачіпає багатьох людей. Наприклад у період з березня до квітня 2018 року Норвезька рада з біженців надав юридичну допомогу та консультування у 564 справах щодо питань реєстрації народження та смерті. За інформацією, наданою Міністерством юстиції та отриманою з відкритих джерел, за оцінками УВКБ тільки 48 відсотків смертей, які мають місце на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» у 2016-2017 роках, були зареєстровані.

відсутність належних санітарних споруд і медичних пунктів⁷⁰. Цей тягар непропорційно лягає на осіб похилого віку, які проживають на підконтрольній озброєним групам території, яким необхідно їздити на підконтрольну Уряду територію щонайменше раз на 60 днів для того, щоб зберегти право та доступ до своїх пенсій⁷¹. Протягом звітного періоду було зафіксовано випадки необхідності надання невідкладної медичної допомоги щонайменше сімом цивільним особам, які намагалися перетнути лінію зіткнення через офіційні пункти перетину, двоє з них померли⁷². Через відсутність пунктів перетину в Луганській області та довгі черги на єдиному наявному контрольному пункті в'їзду-виїзду (КПВВ), що пролягає через пішохідний міст у Станиці Луганській, цивільні особи в багатьох випадках не можуть своєчасно перетнути лінію зіткнення, тож їм доводиться чекати до наступного ранку, що може передбачати значні витрати або змушувати їх ночувати у приміщеннях, не призначених і не оснащених для цього⁷³. Часто довгі черги також наражають цивільних осіб на небезпеку через те, що вони ротягом тривалого часу змушені знаходитися в зоні бойових дій. Щонайменше четверо цивільних осіб зазнали поранень зі стрілецької зброї під час перетинання лінії зіткнення⁷⁴.

IV. Право на особисту недоторканність

*І тут (в "МГБ") і там (в СБУ) люди є вихідцями з однієї інституції.
Вони абсолютно однакові. Вони однаково думають та мають однакові методи.
Я – проста людина. Моя сім'я залежить від мене.
Я б сказав будь-що, чого вони хочуть, лиш би бути подалі від цього.
- Жертва, яку затримали, допитували та залякували як озброєні групи, так і СБУ.*

46. На території, яка контролюється Урядом, УВКПЛ продовжувало користуватися загальним безперешкодним доступом до офіційних місць тримання під вартою, що дозволяло проводити конфіденційні інтерв'ю з особами, затриманими у зв'язку з конфліктом. У низці випадків, однак, надання доступу необґрунтовано затягувалося. Наприклад, 2 квітня УВКПЛ попросило надати доступ до двох осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, яких тримають під вартою у Харкові у рамках

⁷⁰ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., пп. 100-103; Доповідь УВКПЛ за період із 16 травня до 15 серпня 2017 р., пп. 90-91. Кількість осіб, які перетинають лінію зіткнення, залишається значною: у лютому на п'яти КПВВ зафіксовано 948,8 тис. перетинів, у березні – 1 021,7 тис. перетинів, у квітні – 1,131 млн. перетинів (за офіційними даними Державної прикордонної служби України).

⁷¹ Політика Уряду щодо прив'язування пенсій до реєстрації ВПО вимагає від пенсіонерів регулярно перетинати лінію зіткнення. Див. Доповідь УВКПЛ з 16 серпня до 15 листопада 2017, параграфи 118-121. Протягом звітного періоду більше 50 відсотків осіб, які перетинали лінію зіткнення, були у віці 6 років. Див. щомісячні огляди БФ «Право на захист» (R2P), доступний за посиланням: <http://vpl.com.ua/en/materials-cat/reports-en/>.

⁷² 23 березня 60-літній чоловік із числа цивільних осіб, як повідомляється, помер через серцевий напад, проходячи пункт пропуску Гнутове. На пункті пропуску в Мар'їнці 27 березня трапився серцевий напад у 60-тирічного чоловіка, 19 квітня від інсульту померла жінка, двоє чоловіків були госпіталізовані 20 квітня через епілептичний припадок та знепритомніння, а 24 квітня дві жінки знепритомніли через проблеми, пов'язані з тиском.

⁷³ 20 лютого 2018 р. приблизно 150 цивільних осіб не змогли пройти через КПВВ у напрямку території, яка контролюється озброєними групами, тому їм довелося чекати всю ніч. 27 квітня, попри продовження часу роботи КПВВ у весняний період, приблизно 280-300 цивільних осіб не змогли пройти через КПВВ на територію, яка контролюється озброєними групами. УВКПЛ відзначає зусилля місцевої влади та гуманітарних організацій із надання підтримки та укриття особам, яким доводиться чекати всю ніч у Станиці Луганській.

⁷⁴ УВКПЛ задокументувало поранення жінки на КПВВ «Оленівка» 7 квітня, та поранення двох жінок і одного чоловіка на КПВВ «Мар'їнка» 19 квітня – усі зі стрілецької зброї.

розслідування, що проводиться СБУ, і станом на 15 травня доступ ще було надано⁷⁵. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ відвідало та провело інтерв'ю з 30 затриманими (26 чоловіками та 4 жінками) у місцях тримання під вартою у Бахмуті, Бучі, Харкові, Херсоні, Києві, Маріуполі, Миколаєві, Одесі, Старобільську та Запоріжжі, а також у слідчому ізоляторі СБУ в Києві.

47. На території, яка контролюється озброєними групами «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», УВКПЛ, як і раніше, було відмовлено в доступі до затриманих і до місць позбавлення волі, незважаючи на неодноразові прохання. УВКПЛ залишається серйозно занепокоєним через неможливість стежити за конкретними випадками відповідно до свого мандатом. Відсутність доступу до осіб, які тримаються під вартою, викликає занепокоєння стосовно умов їхнього тримання під вартою та поводження з ними. Це занепокоєння знаходить підтвердження в інформації, наданій колишніми ув'язненими, який було звільнено 27 грудня 2017 року в рамках Мінського процесу⁷⁶. Ця інформація свідчить про те, що осіб, яких тримають під вартою у місцях несвободи в «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці», часто піддають катуванням і жорсткому поводженню.

48. Протягом звітнього періоду УВКПЛ задокументувало 93 випадки тверджень, що заслуговують на довіру, про порушення прав людини, зокрема про незаконне чи свавільне затримання, катування, жорстоке поводження, сексуальне насильство та/або загрози для особистої недоторканності, що мали місце по обидва боки лінії зіткнення. З них 22 випадки трапилися у 2014 році, 11 – у 2015 році, 3 – у 2016-му, 14 – у 2017-му і 43 – у 2018-му. Із 43 випадків, які, за твердженнями, мали місце у 2018 році, 28 відбулися у звітньому періоді. Повідомлення про катування і жорстоке поводження часто відкладаються переважно через страх переслідування. УВКПЛ продовжувало проводити інтерв'ю з особами, які були затримані за обвинуваченнями, пов'язаними з конфліктом, по обидва боки лінії зіткнення та звільнені 27 грудня 2017 року⁷⁷. У 28 випадках, що трапилися протягом звітнього періоду, мали місце 38 порушень прав людини, від яких постраждали 34 чоловіків та 9 жінок. Уряд України несе відповідальність за 22 порушення, озброєні групи – за 15. Одне з порушень мало місце у «сірій зоні» й не може бути віднесено до відповідальності тієї чи іншої сторони.

49. На території, яка контролюється Урядом, УВКПЛ у звітньому періоді продовжувало документувати процесуальні порушення під час затримання осіб, що можуть порівнюватися до незаконного або свавільного арешту. Наприклад, у звітньому періоді УВКПЛ задокументувало три випадки, коли особи були затримані СБУ після обшуків, проведених із процесуальними порушеннями⁷⁸. Ще у двох

⁷⁵ Дозвіл на проведення інтерв'ю з затриманими був отриманий УВКПЛ після закінчення звітнього періоду, 23 травня.

⁷⁶ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., пп. 56-82.

⁷⁷ Наприклад, УВКПЛ бесідувало з жінкою, яку у 2014-2015 рр. неодноразово незаконно затримували та допитували СБУ, поліція та батальйони. Кожний такий епізод тривав від кількох годин до кількох днів, що рівносильно насильницькому зникненню. Під час одного з таких інцидентів у 2015 р. її тримали без зв'язку з зовнішнім світом у неофіційному місці тримання під вартою, де неодноразово піддавали катуванням (включно з побиттям і електрошоком) та груповому звалтуванню. Офіційно її арештували лише у вересні 2016 р., а 27 грудня 2017 р. звільнили.

⁷⁸ Наприклад, в одному випадку, 12 березня 2018 р., СБУ обшукала квартиру опозиційного журналіста у Харкові. Хоча співробітники СБУ пред'явили ордер на обшук, вони не дозволили жертві зв'язатися з адвокатом. Після того, як вищезгадані співробітники вилучили пластикову пляшку з патронами, яку, за їх твердженням, вони знайшли у квартирі журналіста, його доставили у обласне управління СБУ, де протягом 12 годин допитували та примушували до співпраці з СБУ, зокрема до збирання компрометуючої інформації про інших. СБУ звільнила журналіста, не висунувши жодних офіційних обвинувачень. Того ж дня СБУ обшукала квартиру активіста антимайдану з Харкова, якого раніше, з квітня 2014 р. до жовтня 2016 р., тримали під вартою поліції. СБУ почала проведення обшуку без присутності адвоката, а відеозапис почався тільки після того, як СБУ «знайшла» гранати та боєприпаси. Активіста

випадках члени крайніх правих груп («С14» і «Національного корпусу»), взявши на себе роль правоохоронних органів, затримали без юридичних підстав двох осіб, імовірно, колишніх членів озброєних груп, і передали їх СБУ. В одному випадку, 14 березня 2018 року, члени «С14» незаконно затримали у Київській області чоловіка, підозрюваного в участі в озброєних групах «Луганської народної республіки» на підставі його досьє на веб-сайті «Миротворець»⁷⁹. Поклавши його обличчям до землі та вдягнувши йому наручники, його допитали, а потім передали СБУ. 4 травня 2018 року в Києві члени «С14» і «Національного корпусу» незаконно затримали громадянина Бразилії, який вважається колишнім членом озброєних груп⁸⁰, і передали його СБУ⁸¹.

50. Відсутність ефективного розслідування раніше задокументованих випадків свавільного затримання і катувань залишається гострою проблемою, що викликає занепокоєння стосовно дотримання прав людини, на території, яка контролюється Урядом.

Територія, яка контролюється озброєними групами

51. УВКПЛ, як і раніше, занепокоєне практикою «превентивного арешту», започаткованою 2 лютого 2018 року на території, контрольованій «Луганською народною республікою»⁸². «Превентивний арешт» там може застосовуватися на строк до 30 діб із можливістю продовження до 60 діб під приводом можливої причетності особи до злочинів проти безпеки «республіки». Під час «превентивного арешту» затриманим відмовляють у доступі до адвокатів або родичів. Така практика рівносильна триманню під вартою без зв'язку з зовнішнім світом і створює серйозні ризики катувань і жорстокого поводження⁸³.

відвели до обласного управління СБУ, де він відмовився розмовляти без адвоката і зрештою був відпущений. В одному випадку співробітники СБУ вилучили гроші, які не були повернуті. СБУ заявляє, що обшуки були проведені у відповідності до національного законодавства з підписанням відповідних протоколів. В одному випадку особа повідомила, що СБУ не надала їй копію протоколу, в іншому – особа отримала копію протоколу, однак він не був підписаний співробітником СБУ.

⁷⁹ УВКПЛ ще раз висловлює своє занепокоєння діяльністю веб-сайта «Миротворець», який публікує персональні дані осіб, які, за твердженнями, пов'язані з озброєними групами та (або) яким навішують ярлик «терористів». Такий список порушує презумпцію невинуватості, право на приватне життя і захист персональних даних, а також часто використовується як єдина підстава для арешту тієї чи іншої особи. Див. також нижче розділ «Свобода думки і вільного вираження поглядів та свобода засобів масової інформації».

⁸⁰ СБУ затримала його у жовтні 2016 р. 25 січня 2017 р. суд першої інстанції, а саме Печерський районний суд міста Києва засудив його до 13 років позбавлення волі за статтями 258-3 (створення терористичної групи) та 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань). 17 серпня 2017 р. Київський апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та відправив справу на повторний розгляд. Суд також продовжив строк досудового тримання під вартою вищезгаданої особи. 15 грудня 2017 р. за ініціативою прокурора Печерський районний суд міста Києва ухвалив рішення про звільнення затриманого з-під варті під його особисте зобов'язання не виїжджати з Києва та з'явитися у суді на першу вимогу. 7 травня Павлоградський міський суд Дніпропетровської області засудив його до 60 діб тримання під вартою у Дніпровському СІЗО до 5 липня.

⁸¹ 1 червня 2018 року СБУ зареєструвала кримінальне провадження за фактом «незаконного позбавлення волі іноземного громадянина групою *невстановлених осіб*». УВКПЛ відмічає, що члени «С14» та Національного корпусу фізично передали громадянина Бразилії СБУ, відео і фото документи цього інциденту широко доступні онлайн, а лідер «С14» робив дописи про свою участь у «затриманні» у соціальних мережах.

⁸² Див. також Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 35.

⁸³ Див. Доповідь Найджела С. Родлі, Спеціального доповідача з питань катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження і покарання, представлену відповідно до резолюції 1992/32 Комісії з прав людини, E/CN.4/1995/34, п. 926(d).

52. У «Донецькій народній республіці» «міністерство державної безпеки» («МДБ»), «УБОЗ»⁸⁴ та інші структури, продовжували застосовувати «адміністративний арешт», що викликає занепокоєння з приводу свавільного тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом та інших порушень прав людини⁸⁵. Як зазначалося раніше, найчастіше цивільних осіб затримували на контрольних пунктах в'їзду-виїзду на маршрутах перетину вздовж лінії зіткнення. У звітному періоді УВКПЛ задокументувало сім випадків (п'ять з яких мали місце у 2018 році) з одинадцятьма потерпілими, яких затримали під час спроби перетнути лінію зіткнення. П'ять випадків трапилися на території, контрольованій озброєними групами «Донецької народної республіки». УВКПЛ також задокументувало випадки затримання трьох осіб у 2018 році вдома, або поблизу їх місця роботи. У цих випадках родичі не могли отримати інформацію про місцезнаходження затриманих, особливо на початковому етапі тримання під вартою, що прирівнюється до насильницьких зникнень.

53. УВКПЛ продовжувало стежити за становищем осіб, ув'язнених до початку конфлікту, які перебувають у місцях несвободи на території, контрольованій «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою». У звітному періоді не було здійснено жодних практичних кроків для переведення осіб, ув'язнених до початку конфлікту, на територію, яка контролюється Урядом, незважаючи на заклики ув'язнених та їхніх родичів. Серед позитивних зрушень повідомлялося, що з лютого 2018 року припинилися постійні побиття ув'язнених у Слов'яносербській колонії⁸⁶. За наявною інформацією близько 150 осіб, які з 2014 року очікують рішення апеляції, утримуються в Луганському СІЗО. Деякі особи, ув'язнені до початку конфлікту, також оскаржили свої вирoki до неіснуючого «апеляційного суду» «Луганської народної республіки». Ці ув'язнені, які вже провели під вартою строк, що дорівнює терміну позбавлення волі за вироком, винесеним судами першої інстанції, зараз звільняються під особисте зобов'язання не виїжджати з території «республіки», однак кримінальні справи проти них не закриваються, і вони, як і раніше, обмежені у правах.

V. Здійснення правосуддя

54. УВКПЛ стежило за судовими провадженнями щодо осіб, обвинувачених в участі або зв'язках з озброєними групами чи у злочинах проти національної безпеки України, відзначаючи системні порушення права на справедливий судовий розгляд і посягання на незалежність судової влади. Мали місце лише незначні зрушення у процесі розгляду резонансних справ, пов'язаних із масовими протестами та заворушеннями на Майдані та в Одесі у 2014 році. Порушення права на справедливий судовий розгляд і відсутність відповідальності за порушення прав людини не лише перешкоджають доступу до правосуддя, а й підривають довіру населення до державних інституцій, а також зводять нанівець зусилля в напрямку досягнення миру та примирення.

A. Право на справедливий судовий розгляд

Як я можу їх звільнити, якщо я навіть не знаю фактичних обставин справи?

- Суддя, який розглядає питання стосовно продовження запобіжного заходу для групи обвинувачених.

55. УВКПЛ задокументувало 60 порушень права на справедливий судовий розгляд, 15 з яких мали місце впродовж звітнього періоду. Більшість цих порушень

⁸⁴ «Управління по боротьбі з організованою злочинністю».

⁸⁵ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., pp.40-44.

⁸⁶ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., п. 66.

стосувалася незабезпечення доступу до адвоката і вибивання зізнань від затриманих. Судові процеси у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом, часто відзначаються істотними затримками, що призводять до продовжуваного тримання під вартою.

56. Через поширену практику застосування ч. 5 ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України обвинувачені залишаються під вартою, часто без усебічного розгляду питання про обґрунтованість і необхідність тримання їх під вартою⁸⁷. Наприклад, з часу подій насильства 2 травня 2014 року в Одесі сімнадцятеро осіб піддавалися продовжуваному триманню під вартою в Одесі протягом двох - трьох років⁸⁸. В іншому випадку четверо чоловіків, заарештованих після спроби захоплення 9 травня 2014 року Маріупольського міського управління внутрішніх справ, безперервно перебувають під вартою понад чотири роки⁸⁹. УВКПЛ нагадує, що судові процеси щодо осіб, що тримаються під вартою, мають проходити якомога швидше, а якщо затримки є необхідними, суд повинен розглянути можливість застосування запобіжних заходів, непов'язаних із триманням під вартою⁹⁰.

57. В той же час вищезгадана розповсюджена практика, як здається, не поширюється на певні категорії порушників. УВКПЛ зазначає, зокрема, що члени добровольчих батальйонів⁹¹ і співробітники СБУ⁹², яких обвинувачують у скоєнні насильницьких злочинів проти цивільних осіб у справах, пов'язаних з конфліктом, часто звільняються з-під варті в ході судового розгляду справи.

58. УВКПЛ зазначає, що у деяких справах судові процеси затягуються через недоукомплектованість судів, причиною чого частково є триваюча судова реформа та процедура кваліфікаційного оцінювання суддів⁹³. Ця проблема має серйозний вплив на осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, яким зазвичай висуваються обвинувачення щодо участі у терористичній групі чи організації, розгляд котрих відбувається колегією з трьох суддів.

59. УВКПЛ стежило за правовим становищем осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, яких було одночасно звільнено 27 грудня 2017 року згідно з Мінськими домовленостями⁹⁴. Із загальної кількості 232 осіб, звільнених Урядом і переданим на територію, контрольовану озброєними групами, кримінальні провадження щодо 100 осіб офіційно не були закриті і можуть продовжуватись в суді. Щонайменше 25

⁸⁷ Див. 21-шу Доповідь УВКПЛ, пп. 44-45.

⁸⁸ Станом на 15 травня, судові процеси щодо дев'яти затриманих знаходяться на стадії підготовчого судового засідання через неналежні затримки, включаючи неодноразові заміни суддів.

⁸⁹ Вони були арештовані 9 травня 2014 р. 24 березня 2018 р., коли судовий розгляд був поновлений, Апеляційний суд Донецької області передав справу з Іллічівського до Жовтневого районного суду Маріуполя. Текст ухвали доступний за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72947774>.

⁹⁰ Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 35, п. 37.

⁹¹ Наприклад, п'ятеро членів батальйону «Донбас», обвинувачені у ряді злочинів проти цивільних осіб (як-от викрадення, збройне пограбування, вимагання і бандитизм), були звільнені 30 серпня 2016 р. у ході підготовчого судового слухання після того, як четверо депутатів Парламенту звернулися з клопотанням про звільнення вищезгаданих осіб під їхні особисті гарантії. У іншій справі троє членів «Правого сектора», яких судили за ряд епізодів вимагання, жорстокого поводження та свавільного тримання під вартою цивільних осіб, були звільнені у залі суду.

⁹² Наприклад, двоє співробітників СБУ, обвинувачених у катуванні Олександра Агафонова, яке призвело до його смерті, були звільнені під заставу. У іншій справі співробітник СБУ, обвинувачений у вбивстві мешканця Авдіївки 3 березня 2017 р., 16 березня 2017 р. був затриманий, а 10 квітня того ж року звільнений під заставу.

⁹³ Наприклад, УВКПЛ отримало інформацію про те, що Апеляційний суд Одеської області укомплектований кадрами на 40%; згідно з штатним розписом, кримінальні справи повинні розглядати 38 суддів, але фактично таких суддів лише 10. В Апеляційному суді Миколаївської області кримінальні справи розглядають тільки 5 суддів, тоді як штатним розписом передбачено 20. Зустріч, що відбулася 27 квітня 2018 р.

⁹⁴ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., пп. 56-82.

особам призначено покарання з випробуванням з іспитовим строком, протягом якого вони зобов'язані періодично з'являтися до кримінально-виконавчої служби. Як мінімум у трьох таких випадках відомих УВКПЛ звільнені особи не можуть виїхати з території, контрольованої озброєними групами⁹⁵. Щонайменше у 20 випадках суди видали ухвали або про оголошення особи у розшук, або про примусове забезпечення участі особи у засіданні. Крім того, як мінімум 62 особам після звільнення не повернули їхні документи, що посвідчують особу, що перешкоджає їм перетинати лінію зіткнення. Це впливає на доступ до правосуддя як підозрюваних чи обвинувачених так і жертв злочинів.

В. Незалежність судової влади

60. Особливу стурбованість викликають випадки втручання в діяльність судової влади, зокрема репресивні заходи, що вживаються, коли судді виносять рішення, які вважаються «антиукраїнськими». УВКПЛ ретельно стежить за кримінальними провадженнями, розпочатими проти суддів після винесення ними на стадії досудового розслідування рішень про звільнення з-під варти осіб, яким висунуто обвинувачення у злочинах, пов'язаних з тероризмом або сепаратизмом.

61. У звітному періоді УВКПЛ отримало скарги від чотирьох суддів харківських судів, які перебувають під слідством в рамках кримінальних проваджень, пов'язаних з їхньою професійною діяльністю. Після того, як троє з цих суддів ухвалили рішення про заміну Нелі Штепи⁹⁶ запобіжного заходу з тримання під вартою на домашній арешт, прокуратура Харківської області розпочала щодо них кримінальні провадження стовно отримання хабаря і винесення завідомо неправосудного рішення⁹⁷. Станом на 15 травня 2018 року слідство триває, проте жодних обвинувачень суддям не висунуто. 2 березня 2018 року та ж прокуратура відкрила провадження стосовно винесення завідомо неправосудного рішення⁹⁸ щодо ще одного судді, після того, як за його рішенням було звільнено з-під варти депутата Харківської обласної ради, обвинуваченого у посяганні на територіальну цілісність України (через допис у Facebook, розміщений у 2014 році). Суддя, його помічник, секретар судового засідання, а також голова суду були допитані як свідки.

62. За даними Вищої ради правосуддя, у 2017 році проти суддів було розпочато 517 кримінальних проваджень, проте лише у шести випадках було офіційно пред'явлено обвинувачення. Вища рада правосуддя зазначила, що ініціювання проваджень на основі інформації про винесення завідомо неправосудного рішення може використовуватися для здійснення тиску на суддів упродовж тривалого періоду, доки слідство щодо них продовжується⁹⁹.

⁹⁵ Деяких осіб, які спробували перетнути лінію зіткнення, не пропустили «прикордонники», заявивши, що для перетину їм потрібний письмовий дозвіл «МДБ» «Донецької народної республіки». Інтерв'ю, проведені УВКПЛ.

⁹⁶ Щодо Штепи, экс-мера Слов'янську, наразі проходить четверте повторне слухання за обвинуваченнями у посяганні на територіальну цілісність України та створенні терористичної організації.

⁹⁷ Слідство було розпочато 4 жовтня 2017 р. за статтями 368 (взяття хабаря) і 375 (винесення неправосудного рішення) на тлі чуток про те, що троє суддів узяли хабаря в обмін на звільнення обвинуваченої з-під варти. УВКПЛ зауважує, що судовий розгляд справи Штепи відзначається необґрунтованими затримками та залякуванням представників судової влади і що вона вже провела понад три роки під вартою, перш ніж її відпустили під домашній арешт. Див. також Доповідь УВКПЛ за період з 16 серпня до 15 листопада 2017 р., п. 78, і Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 47.

⁹⁸ Ухвала Київського районного суду Харкова, 1 березня 2018 р., доступна за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72555739>.

⁹⁹ Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2017 р. 13 лютого 2018 р., глава VII, п. 7, доступна за посиланням <https://bit.ly/2Im9Xqu>.

С. Відповідальність за акти насильства, пов'язані з заворушеннями та порушеннями громадського порядку

63. На даний звітний період припала четверта річниця вбивств і насильницьких смертей протестувальників і співробітників міліції у Києві під час протестів на Майдані та в Одесі під час сутичок між прибічниками єдиної України та особами, які виступали за її федералізацію. Через складність справ і враховуючи те, що докази не були збережені та зникли невдовзі після подій, а головним підозрюваним удалося втекти з країни, у процесі притягнення винних до відповідальності було досягнуто лише незначного прогресу.

1. Відповідальність за вбивства протестувальників на Майдані

64. 3 квітня 2018 року колишнього учасника протестів на Майдані було заарештовано за підозрою в умисному вбивстві двох співробітників міліції¹⁰⁰ 20 лютого 2014 року¹⁰¹. Перший арешт протестувальника за такими обвинуваченнями негайно викликав критику з боку відомих діячів, зокрема народних депутатів¹⁰², які вважають його таким, що суперечить закону 2014 року¹⁰³, який забороняє притягнення до відповідальності протестувальників за певні злочини, що мали місце під час протестів на Майдані. 4 квітня Генеральний прокурор заявив, що діяння, які інкримінують вищезгаданій особі, були неправильно кваліфіковані, й замінив керівника прокурорської групи у справі, призначивши на його місце свого заступника, який одразу ж зняв обвинувачення в умисному вбивстві.¹⁰⁴

65. Тим не менш Департамент спеціальних розслідувань Генеральної прокуратури України продовжує здійснювати розслідування за цим конкретним епізодом, що дає можливість установити роль протестувальників як можливого фактору, що спричинив масові розстріли, які забрали життя 48 протестувальників і 4 співробітників міліції. Інформація, отримана в ході цього розслідування, може вплинути на хід інших кримінальних проваджень, як ті, що стосуються п'ятьох бійців «Беркуту», обвинувачених у вбивстві 48 протестувальників, які заявляли, що протестувальники були озброєними та першими відкрили вогонь¹⁰⁵.

66. Рішення щодо заміна керівника прокурорської групи було оскаржено Департаментом спеціальних розслідувань, який розглядає його як втручання в незалежність слідства.

¹⁰⁰ 18-20 лютого 2014 р. було вбито тринадцять співробітників міліції. Див. Тематичну доповідь УВКПЛ про відповідальність за вбивства в Україні за період з січня 2014 р. до травня 2016 р. Додаток I, табл. 2.

¹⁰¹ Прес-реліз Генеральної прокуратури України, доступний за посиланням https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=227036&fp=50. У документальному фільмі студії Babylon 13, випущеному 14 травня 2016 р. (доступний за посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=9b6BiN7Eo3s&t=3s>), підозрюваний заявляє, що навмисно вбив двох міліціонерів пострілами у голову з будівлі консерваторії на Майдані вранці 20 лютого.

¹⁰² Щонайменше три депутати Парламенту, зокрема Володимир Парасюк (знакова фігура протестів на Майдані, який, за словами підозрюваного, був із ним у будівлі консерваторії на Майдані), звинуватили прокурора у тому, що він не розслідує справу про вбивство протестувальників, а замість цього зосередився на «патріотах» (відео судового засідання від 3 квітня 2018 р. доступно за посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=eWP33VrFCZY>).

¹⁰³ 21 лютого 2014 р. Парламент прийняв Закон України «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України». Згідно з цим законом, усі кримінальні провадження проти протестувальників, підозрюваних у скоєнні ряду злочинів, зокрема вбивств або замахів на вбивство співробітників міліції, закриваються, а їхні персональні дані знищуються.

¹⁰⁴ На час публікації даної доповіді обвинуваченому були висунуті обвинувачення у заподіянні тяжких тілесних ушкоджень одному військовослужбовцю.

¹⁰⁵ Підозрюваний заявив, що, вбивши двох співробітників поліції, він продовжував стріляти, цілячись у кінцівки інших.

67. У ході іншого провадження 29 березня ватажка банди «тітушок»¹⁰⁶ було взято під варту за рішенням Дарницького районного суду м. Києва за обвинуваченням у викраденні та побитті протестувальників на Майдані 21 січня 2014 року.

2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 року в Одесі

68. УВКПЛ продовжувало стежити за судовим розглядом справи стосовно подій, що відбулися 2 травня 2014 року в Одесі та призвели до загибелі 48 осіб. Слідство і судові провадження, що стосувалися вищезгаданих актів насильства, як і раніше, мали однобічний характер та мали на меті притягнення до відповідальності «прибічників федералізації», які брали участь у сутичках. Більше того, неспроможність запобігти втечі з країни декількох високопосадовців органів внутрішніх справ¹⁰⁷ і служби з надзвичайних ситуацій¹⁰⁸ має наслідком неможливість притягнення їх до відповідальності.

69. УВКПЛ вітає закінчення підготовчого провадження та початок 22 лютого 2018 року судового розгляду справи щодо колишнього начальника Одеського обласного управління внутрішніх справ за його обвинуваченням у зловживанні владою та недбалому ставленні до службових обов'язків під час подій насильства 2 травня 2014 року.

70. 23 квітня 2018 року в Апеляційному суді Миколаївської області відбулося перше засідання щодо оскарження виправдувального вироку стосовно 19 осіб у справі про масові заворушення¹⁰⁹. Щоб розглянути справу в розумні строки, суд дозволив використання під час судових засіданнях режиму відеоконференції, так як більшість обвинувачених та їхніх адвокатів мешкають в Одеській області.

71. Розслідування щодо смерті, п'яти цивільних осіб у центрі міста продовжувалося, але до цього часу істотного прогресу не досягнуто. Не було зрушень і у судовому провадженні щодо єдиного активіста-прихильника єдності, якому було пред'явлено обвинувачення у вбивстві ще однієї цивільної особи в центрі міста та в замаху на вбивство співробітника міліції¹¹⁰.

72. Також триває розслідування стосовно пожежі у Будинку профспілок, та досі нікого не було притягнуто до відповідальності за загибель 42 осіб у результаті цієї пожежі. У квітні УВКПЛ зустрілося в Одесі з працівниками правоохоронних органів і судової влади, а також із жертвами насильства 2 травня 2014 року і закликала забезпечити справедливість жертвам порушень прав людини та притягнення винних до відповідальності¹¹¹.

¹⁰⁶ «Тітушки» - цивільні особи, залучені правоохоронними органами для нападів на учасників мирних протестів з метою виправдати наступний розгін цих протестів вищезгаданими органами. За даними слідства, під час протестів на Майдані міліція видавала цим особам бити і не втручалася, коли вони нападали на протестувальників.

¹⁰⁷ Заступник начальника Одеського обласного управління внутрішніх справ, обвинувачений у перевищенні влади або службових повноважень і халатному ставленні до службових обов'язків, як повідомлялося, виїхав з України 7 травня 2014 р. Крім того, що він не забезпечив громадський порядок у центрі міста, його підозрюють також у видачі вказівки про звільнення 4 травня 2014 р. 67 осіб (як прихильників єдності, так і прихильників федералізації), заарештованих 2 травня.

¹⁰⁸ Начальник Одеського обласного управління Державної служби з надзвичайних ситуацій, обвинувачений у залишенні осіб у небезпеці у Будинку профспілок, що призвело до їхньої загибелі, як повідомлялося, залишив Україну 1 березня 2016 р., коли справа проти нього і трьох його підлеглих була передана до суду.

¹⁰⁹ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., пп. 89-91.

¹¹⁰ 25 травня 2017 р. справу було передано з Одеської обласної прокуратури до Генеральної прокуратури.

¹¹¹ Див. відеоматеріал ММПЛУ щодо відповідальності за акти насильства 2 травня 2014 р. за посиланням <https://youtu.be/zSJ1OrqXTsE>.

D. Територія, яка контролюється озброєними групами

Адвокати в «ДНР» вимагають величезні гонорари за свої послуги, проте нічого не роблять; вони як ще одні прокурори.

- Адвокат.

73. Уряд України є впершу чергу відповідальним за забезпечення визнання і дотримання прав осіб, які перебувають на території країни¹¹². Це також стосується окремих районів Донецької та Луганської областей, які наразі перебувають поза його контролем та доступом. Там, де озброєні групи «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» створили паралельні структури та перебрали на себе владні та судові функції, від них також вимагається дотримуватись міжнародних стандартів у сфері прав людини¹¹³.

74. УВКПЛ продовжувало документувати випадки, коли особи, затримані у зв'язку з конфліктом, на території, контрольованій озброєними групами, були позбавлені доступу до адвоката, якого вони обрали. У рамках «адміністративного арешту» в «Донецькій народній республіці» та «превентивного арешту» у «Луганській народній республіці» осіб тримають під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, забороняючи їм спілкуватися з адвокатом. УВКПЛ задокументувало також щонайменше три випадки у «Донецькій народній республіці», коли особам забороняли наймати приватного адвоката¹¹⁴ і натомість надавали адвоката, «призначеного» «республікою».

VI. Демократичний/громадянський простір і основоположні свободи

Якщо тенденція до обмеження свобод продовжуватиметься, ми не зможемо говорити про демократичні вибори в 2019 році.

- Представник національної НУО.

75. Тривали посягання на здійснення основоположних свобод, зокрема такі, що безпосередньо впливають на демократичний/громадянський та політичний простір. Якщо такі обмеження демократичного/громадянського простору не буде усунуто, це може зашкодити легітимності президентських та парламентських виборів 2019 року. Окрім того, безкарність, яка є системною проблемою в Україні, спостерігалася і в контексті таких посягань, особливо у випадках, коли у них були задіяні крайні праві групи чи правоохоронні органи. УВКПЛ задокументувало 41 випадок порушення прав людини, що відбулися у звітному періоді у формі нападів на окремих осіб, публічні заходи та мирні зібрання. Уряд України є відповідальним за 28 із цих порушень: у 2 випадках напад, як стверджується, був скоєний державними суб'єктами, а у 26 випадках Уряд не зміг запобігти нападам, забезпечити їх

¹¹² Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП), ст. 2(1).

¹¹³ Дедалі ширше визнається, що недержавні суб'єкти, які виконують функції, подібні здійсненню влади, та ефективний контроль за територією, повинні поважати стандарти прав людини в ситуаціях, коли їхня діяльність впливає на дотримання прав осіб, які перебувають під їхнім контролем. Див., наприклад, Комітет Організації Об'єднаних Націй з ліквідації дискримінації щодо жінок, Загальна рекомендація № 30, 2013 р.; Заява Голови Ради Безпеки ООН, S/PRST/2002/27(2002); Доповідь Міжнародної комісії з розслідування всіх вірогідних порушень міжнародного права у галузі прав людини в Лівійській Арабській Джамахірії, A/HRC/17/44, п. 72; Доповідь групи експертів Генерального секретаря ООН з питання про відповідальність за порушення прав людини в Шрі-Ланці, 31 березня 2011 р., п. 188.

¹¹⁴ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 16 березня, 3 і 17 квітня 2018 р.

розслідування та притягнення до відповідальності винних, чії особи відомі.. Озброєні групи є відповідальними за три задокументованих порушення прав людини. УВКПЛ глибоко стурбоване тим, що на території, контрольованій Урядом, 25 нападів було скоєно і часто безкарно крайніми правими групами.

А. Свобода думки та вираження поглядів, свобода медіа

76. У звітному періоді спостерігалось збільшення кількості фізичних нападів на працівників медіа та інших інцидентів, які перешкоджали їхній діяльності¹¹⁵. УВКПЛ задокументувало 12 випадків¹¹⁶, де мали місце порушення свободи вираження поглядів і (або) свободи медіа. У двох випадках в якості порушників було названо поліцейських¹¹⁷; у трьох випадках жертви заявили, що на них напали та (або) тиснули члени крайніх правих груп¹¹⁸; у шести випадках, де порушників установити не вдалося, жертвами були журналісти, які досліджували факти про корупцію у регіональному чи національному масштабі¹¹⁹.

77. Ще стосовно чотирьох випадків УВКПЛ є стурбованим з приводу пропорційності та необхідності заходів, які застосовуються у відповідь на публікації або іншу журналістську діяльність; одного журналіста було заарештовано та обвинувачено у державній зраді, двох журналісток було примусово видворено¹²⁰, а ще одного чоловіка звинуватили у посяганні на територіальну цілісність України через поширення ним дописів у соціальних мережах.¹²¹

78. УВКПЛ продовжувало стежити за розслідуваннями стосовно інцидентів, які відбулися в межах 2015 - 2018 років, серйозно непокоячись з приводу їхньої ефективності та прозорості. Поліція повідомила про відсутність прогресу в розслідуванні вбивства Павла Шеремета, відомого українського журналіста, якого було вбито у Києві у липні 2016 року. Суд на двома членами крайньої правої групи «С14», яких обвинувачують у вбивстві журналіста Олесь Бузини (у квітні 2015 року), почався 9 лютого 2018 року, проте до 15 травня відбулося лише три судових засідання. УВКПЛ, як і раніше, стурбоване тим, що не досягнуто жодного прогресу в кримінальному провадженні стосовно веб-сайту «Миротворець»¹²². УВКПЛ занепокоєне і тим, що деякі персональні дані українських журналістів, раніше

¹¹⁵ За січень-березень 2018 р. НУО «Інститут масової інформації» зафіксував 71 випадок порушень свободи слова, тоді як за аналогічний період 2017 р. таких випадків було 52, див. <https://bit.ly/2rPv3TT>; <https://bit.ly/2wYkXp1>. Національна спілка журналістів України за січень-березень 2018 р. зафіксувала 21 випадок фізичної агресії проти журналістів (14 чоловіків і 7 жінок), що на 3 випадки більше, ніж за аналогічний період 2017 р., див. <https://bit.ly/2Kym5kK>.

¹¹⁶ 11 із цих випадків стосуються інцидентів, які трапилися протягом звітнього періоду.

¹¹⁷ 3 березня 2018 р. троє журналістів зазнали фізичних нападів і (або) утисків, коли поліцейські демонтували табір протестувальників, установлений однією з опозиційних політичних груп біля Верховної Ради України. Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 3, 10 і 11 травня 2018 р. 29 березня журналіста з Северодонецька кілька годин протримали під вартою на поліцейському блокпосту поблизу Слов'янська, нібито через те, що його прізвище було включено у базу даних «членів незаконних озброєних груп» у Донецькій області. Журналіст заявив, що такі заходи є «засобом тиску на незалежних журналістів, які висловлюють критичні думки». Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 26 квітня 2018 р.

¹¹⁸ 12 березня 2018 р. в Ужгороді журналіст зазнав переслідувань і погроз із боку правої організації «Карпатська Січ». У період з 28 березня до 4 квітня члени крайньої правої групи «Братство» встановили намети перед київським офісом телеканалу ЗІК і переслідували двох журналісток, які йшли на роботу. 9 травня члени «Національного корпусу» провели мітинг перед приміщенням телеканалу «Інтер» у Києві та кинули у будівлю пляшку з «коктейлем Молотова».

¹¹⁹ Ці інциденти трапилися у Харкові (2), Києві (1), Одесі (1), Овідіюполі (1) та Рівному (1).

¹²⁰ 9 травня СБУ депортувало двох журналісток російських телеканалів «Первый канал» і «Россия». 15 травня у Києві СБУ затримало керівника українського бюро «РИА Новости» (інформаційного агентства Російської Федерації) по обвинуваченню в державній зраді.

¹²¹ 2 березня УВКПЛ проінтерв'ював людину, яка перебуває під вартою в Одеському СІЗО, обвинувачену у посяганні на територіальну цілісність України у зв'язку з поширенням нею дописів у соціальних мережах.

¹²² Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 87.

опубліковані на «Миротворці» (у низці випадків із відсканованими копіями паспортів), було перенесено на схожий веб-сайт «Центр Паразит»¹²³.

Територія, яка контролюється озброєними групами

79. Простір для свободи вираження поглядів і свободи медіа на території, контрольованій озброєними групами, залишається вкрай обмеженим. Оскільки критичні погляди на цій території майже зовсім відкрито не висловлюються, УВКПЛ занепокоєне тим, що їх імовірно придушують, зокрема шляхом залякування, експропріації майна та позбавлення волі. Протягом звітнього періоду УВКПЛ задокументувало чотири випадки затримання цивільних осіб у зв'язку з вираженням ними проукраїнських поглядів публічно та у соціальних мережах або у зв'язку з критикою щодо «влади».

В. Дискримінація, мова ворожнечі, насильство на расовому підґрунті та прояви нетерпимості

Хіба ти не боїшся, що наступного разу це буде кислота?
- Член крайньої правої групи, звертаючись до облитого фарбою активіста.

80. УВКПЛ задокументувала 22 випадки дискримінації, мови ворожнечі та (або) насильства, спрямованих на осіб, які належать до меншин або дотримуються альтернативних соціальних або політичних поглядів. Всі ці випадки відбулися у звітному періоді, і в 21 із цих випадків правопорушниками були представники крайніх правих груп, які видається діють безкарно. Неспроможність поліції та прокуратури запобігти актам насильства, забезпечити їх належну кваліфікацію як злочинів, скоєних на ґрунті ненависті, та здійснити ефективне розслідування та притягнення до відповідальності за злочини, що стосуються дискримінації, порушує гарантії заборони дискримінації та рівного захисту перед законом і створює атмосферу безкарності й відсутності правосуддя для жертв. Окрім того, поширення нетерпимості є загрозою для конституційної демократії, верховенства права та інклюзивності, що є важливими гарантіями легітимності наступних президентських та парламентських виборів 2019 року і стабільного миру.

81. УВКПЛ задокументувало чотири напади на учасників мирних зібрань: у більшості випадків об'єктами цих нападів були особи, які належать до груп меншин або які висловлювали їхні політичні чи соціальні погляди. Наприклад, 8 березня 2018 року учасники публічних заходів, спрямованих на підвищення рівня обізнаності з питань прав жінок, гендерно-обумовленого та домашнього насильства, які проводилися по всій Україні, у трьох містах зазнали нападів із боку членів крайніх правих груп¹²⁴. Нападники били учасників заходів, погрожували їм фізичним насильством і обливали їх фарбою¹²⁵.

¹²³ «Центр Паразит», створений наприкінці 2014 р., позиціонує себе як незалежний веб-портал, що збирає «всю брехню» політиків, і заявляє, що його мета – «гігієна ЗМІ та журналістів, які з підтримкою проросійських олігархів брешуть українцям зі сторінок своїх видань».

¹²⁴ В Ужгороді напади були скоєні групою «Карпатська Січ», у Львові – «Національним корпусом», а у Києві серед нападників були члени різних крайніх правих груп, наприклад, групи «Традиція і порядок». Візит УВКПЛ у Закарпатську та Львівську області, 26-31 березня.

¹²⁵ Крім того, 17-18 лютого 2018 р. члени крайніх правих груп здійснили напад на Російський культурний центр («Россотрудничество») у Києві. Керівником центру є російський дипломат, а будівлю орендує Посольство Російської Федерації. 17 лютого члени груп «С14», «Правий сектор» і «Традиції та порядок» увірвалися до центру, погрожували його працівникам і відвідувачам та пошкодили майно. Поліція була присутня, але не втручалася. 18 лютого члени груп «Добровольчий рух ОУН», «Білий молот» і «Чорний комітет» кидали каміння та обливали фарбою зовнішні стіни центру, спричинивши пошкодження. Поліцейські були поблизу будівлі, але не втручалися. Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 28 лютого 2018 р.

82. Крім того, УВКПЛ отримало інформацію про п'ять публічних заходів, які були зірвані, або щодо яких надходили погрози від членів крайніх правих груп. Наприклад, 26 березня 2018 року у Києві членами крайніх правих груп було зірвано проведення «круглого столу» з питань поширення насильства з боку крайніх правих сил. Крім того, члени крайніх правих груп регулярно зривали проведення заходів, організованих ЛГБТ-спільнотою¹²⁶. Поліція не вживала ефективних заходів для забезпечення безпеки таких мирних зібрань або для ефективного розслідування таких випадків.

83. УВКПЛ також задокументувало 11 випадків нападів на окремих осіб у Києві, Львові, Одесі та Ужгороді. В Ужгороді УВКПЛ задокументувало три випадки фізичного насильства проти активістів громадянського суспільства, які інформували громадськість про корупцію; всі ці напади були скоєні членами крайніх правих груп, причому у двох випадках поліція була присутня, але не вжила дієвих заходів для запобігання або припинення насильства¹²⁷.

84. Члени крайніх правих груп також вчиняли насильницькі та дискримінаційні дії щодо ромської спільноти. 18 квітня члени крайньої правої групи «С14» насильно затримали ромів на центральному залізничному вокзалі Києва, перевіряючи їхні документи та обшукуючи їхні особисті речі¹²⁸. Окрім цього, після погроз щодо насильного виселення ромів 21 квітня члени «С14» спалили поселення ромів у Києві. Поліція була присутня, але не перешкодила скоєнню нападу¹²⁹.

85. 28 лютого 2018 року втратив чинність закон, що встановлював основи державної мовної політики¹³⁰, у зв'язку з прийняттям рішення Конституційного Суду України, яким цей закон було визнано неконституційним через порушення процедури, що мали місце під час його прийняття¹³¹. Зокрема, Суд наголосив на системному порушенні вимоги про особисту участь народних депутатів у голосуванні. Тепер необхідно розробити нове законодавство для реалізації зобов'язань України в сфері захисту мов меншин¹³². УВКПЛ продовжувало слідкувати за питаннями імплементації статті 7 Закону «Про освіту» стосовно мови навчання.¹³³

С. Свобода мирних зібрань та об'єднання

86. Відсутність реакції з боку влади на описані у попередньому розділі напади на публічні заходи також вплинула на здійснення права на свободу мирних зібрань та об'єднання.

¹²⁶ Наприклад, 10 травня у Києві публічну дискусію на тему «Наступ на права ЛГБТ як форма цензури: досвід Росії» зірвали приблизно 50 членів крайніх правих груп, таких як «Немезида», «Традиція і порядок» та «Правий сектор», і політичної партії «Свобода». Крім того, були зірвані «круглі столи» з питань прав ЛГБТ, боротьби з дискримінацією та злочинами на ґрунті ненависті: у Полтаві – членами «Національного корпусу», в Ужгороді – членами «Карпатської січі», у Вінниці – членами «Соколу», «Національних бригад», «Правого сектору» та ін.

¹²⁷ У Києві двоє відвідувачів фестивалю Docudays UA зазнали фізичного нападу, ймовірно з боку членів крайніх правих груп. 9 травня члени «С14» напали на дипломата, керівника Російського культурного центру в Києві.

¹²⁸ Поліцейські зазвичай присутні на центральному залізничному вокзалі, однак, за інформацією, отриманою УВКПЛ, у той час, коли члени «С14» обшукували ромів, їх там не було.

¹²⁹ Окрім цього, 10 травня приблизно 30 чоловіків у масках, за повідомленнями, напали на ромське поселення у с. Рудне (Львівська область), побили його мешканців і спалили поселення. Як у цьому випадку, так і щодо інциденту в Києві Національна поліція порушила кримінальні провадження, але нікого не було затримано. Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 27 квітня 2018 р. Крім того, УВКПЛ продовжувало стежити за довготривалим судовим провадженням у справі щодо примусового виселення ромів із с. Лощинівка у серпні 2016 р. (див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2016 р., п. 152).

¹³⁰ Закон України «Про засади державної мовної політики», № 5029-VI від 3 липня 2012 р.

¹³¹ Конституційний Суд України, рішення від 28 лютого 2018 р. № 2-р/2018.

¹³² Перелік положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, ратифікованих Україною, доступний за посиланням <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/802-15>.

¹³³ Див. Доповідь УВКПЛ за період від 16 листопада 2017 року до 15 лютого 2018 року, п. 136.

87. Окрім цього, УВКПЛ зазначає, що широко розкритиковані вимоги щодо електронного декларування, запроваджені для антикорупційних активістів у березні 2017 року¹³⁴, залишаються чинними. Керівники та члени правлінь антикорупційних організацій повинні були подати річні декларації до 1 квітня 2018 року¹³⁵. 3 квітня Верховна Рада України відхилила президентський законопроект, що мав на меті замінити обов'язок щодо електронного декларування доходів для антикорупційних активістів більш жорсткими вимогами щодо фінансової звітності для ширшого кола організацій громадянського суспільства¹³⁶. Це було зроблено відповідно до висновку Венеціанської комісії та ОБСЄ/БДПЛ, які рекомендували утриматися від запровадження запропонованих зобов'язань щодо фінансової звітності та публічного розкриття інформації для громадянського суспільства, або, як мінімум, істотно зменшити такі зобов'язання¹³⁷. Урядові також рекомендували скасувати вимоги щодо електронного декларування для антикорупційних активістів.

Д. Виборчі права

88. Через обтяжливу процедуру реєстрації виборців понад 1,5 млн. ВПО¹³⁸ ризикують зіткнутися із значними перешкодами під час голосування на президентських та парламентських виборах¹³⁹. УВКПЛ вітає рішення Приморського районного суду Одеси про відновлення права голосу ВПО з Донецька¹⁴⁰.

89. Громадяни, які мешкають у селах вздовж лінії зіткнення, що перелічені у постанові Кабінету Міністрів № 1085, не можуть брати участь у виборах за місцем проживання, тому що вибори не будуть там проводитися через обмеження, пов'язані з безпекою¹⁴¹. Гарантування внутрішньо переміщеним особам повного обсягу виборчих прав є вкрай важливим для забезпечення легітимності виборчого процесу і є важливою передумовою досягнення сталого миру і забезпечення тривалого примирення.

¹³⁴ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб», № 1975-VIII від 23 березня 2017 р. Див. також Доповідь УВКПЛ за період із 16 лютого до 15 травня 2017 р., п. 111.

¹³⁵ Національне агентство з питань запобігання корупції, Рішення № 549 «Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно віднесення до суб'єктів декларування фізичних осіб відповідно до пункту 5 частини першої статті 3 зазначеного Закону», 29 березня 2018 р.

¹³⁶ Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення відкритості для суспільства інформації про фінансування діяльності громадських об'єднань та використання міжнародної технічної допомоги», № 6674 від 10 липня 2017 р. Див. також Доповідь УВКПЛ за період із 16 травня до 15 серпня 2017 р., п. 95.

¹³⁷ Спільний висновок (CDL-AD(2018)006), ухвалений Венеціанською комісією на її 114-му пленарному засіданні (Венеція, 16-17 березня 2018 р.).

¹³⁸ Станом на 7 травня 2018 р. у Міністерстві соціальної політики України було зареєстровано 1509019 ВПО, див. <http://www.msp.gov.ua/news/15257.html>.

¹³⁹ Інформація надана Міжнародною фундацією виборчих систем. Більше того, ВПО позбавлені права голосу на місцевих виборах, тому що їхнє зареєстроване місце проживання знаходиться на території, контрольованій озброєними групами. Згідно зі ст. 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців», виборчою адресою громадянина є адреса, за якою зареєстровано його місце проживання. Отже, ВПО, чия зареєстрована виборча адреса знаходиться на території, контрольованій озброєними групами, не можуть голосувати на місцевих виборах. Див. також Доповідь УВКПЛ за період із 16 лютого до 15 травня 2017 р., п. 126. Законопроект № 6240 і проект Виборчого кодексу, які наразі розглядаються в Парламенті, забезпечили вирішення цієї проблеми у разі їх прийняття.

¹⁴⁰ Цю внутрішньо переміщену особу буде включено до Державного реєстру виборців і вона зможе узяти участь у місцевих виборах. Моніторинг судових процесів, який здійснювало УВКПЛ, 11 квітня 2018 р. Рішення суду доступне за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73554706>.

¹⁴¹ Для включення в Державний реєстр виборців ці мешканці можуть зареєструватися у сусідніх населених пунктах, однак у такому випадку вони втратять свою реєстрацію в рідному селі.

VII. Права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь

Людей арештовують просто за висловлення ними своєї позиції.
- Мешканець Криму.

90. Російська Федерація продовжила застосовувати свої закони, порушуючи цим установлене міжнародним гуманітарним правом зобов'язання дотримуватися законодавства окупованої території¹⁴². 18 березня 2018 року у Криму були проведені вибори Президента Російської Федерації, чим були порушені резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 68/262 (від 27 березня 2014 року), 71/205 (від 19 грудня 2016 року) та 72/190 (від 19 грудня 2017 року). Крім того, шляхом застосування свого законодавства Російська Федерація, як і раніше, обмежувала здійснення основоположних свобод і криміналізувала свободу слова на півострові. Впродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало 24 випадки, в яких загалом мало місце 54 порушення прав людини, зокрема насильницькі зникнення та посягання на право власності, а також відзначило непритягнення до відповідальності за порушення прав людини. 28 із цих порушень були скоєні протягом звітнього періоду; Уряд Російської Федерації несе відповідальність за 25 порушень, а Уряд України – за 3¹⁴³.

A. Насильницькі зникнення

91. 11 квітня 2018 року на контрольованому Російською Федерацією боці адміністративної межі між Кримом та материковою Україною зник мешканець Харкова, що став першим з 2016 року задокументованим випадком насильницького зникнення, коли жертва відсутня більше трьох днів. УВКПЛ отримало інформацію про те, що спочатку жертву тримали під вартою у Федеральній службі безпеки (ФСБ) Російської Федерації, не висуваючи офіційних обвинувачень. З документів, отриманих УВКПЛ, видно, що далі жертву тримали на формальних підставах 12 днів, нібито за скоєння адміністративного правопорушення. У день, коли затриманого мали звільнити, він знову зник. Попри зусилля родичів і правозахисників, спрямовані на те, щоб дізнатися про його місцезнаходження, правоохоронні органи та пенітенціарні установи Криму не надали жодної інформації¹⁴⁴. Станом на 15 травня 2018 року місцезнаходження жертви залишалось невідомим.

92. 19 листопада 2017 року мешканець Севастополя, який живе у Харкові, був викрадений, коли він відвідував свою матір у Севастополі. У 2014 році він публічно висловлював підтримку Криму як частини єдиної України й був сфотографований, коли спалював російський прапор. Жертву протягом шести годин тримали без зв'язку з зовнішнім світом у місці, яке, на його думку, було управлінням ФСБ у Севастополі. Після жорстокого поводження¹⁴⁵ і погрозами вбивства на адресу його матері він погодився надати персональні дані його знайомих, які мають зв'язки з українськими націоналістичними організаціями та Збройними Силами України. Через шість-сім годин його відпустили, а після двомісячної «співпраці» він утік на материкову частину України. Коли він перебував під вартою, його мати приходила до відділення

¹⁴² Ст. 43 Положення про закони та звичаї сухопутної війни, Додаток до Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни, Гаага, 18 жовтня 1907 р., та ст. 64 четвертої Женевської Конвенції 1949 р.

¹⁴³ Порушення, за які є відповідальним Уряд України, мали місце не в самому Криму, а стосувалися випадків на материковій частині України, що були певним чином пов'язані з Кримом, зокрема питання свободи пересування і доступу до державних послуг.

¹⁴⁴ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 30 квітня і 3 травня 2018 р.

¹⁴⁵ Йому надягли на голову чорний мішок та прикували наручниками до стільця у напруженому положенні, й так тримали протягом двох годин.

поліції, щоб подати заяву про його викрадення, але почула відмову від співробітника поліції, який сказав їй: «Якщо він там, де ми думаємо, реєструвати будь-які заяви нема рації»¹⁴⁶.

93. 26 березня 2018 року один із сімферопольських судів відмовив у розгляді позову, поданого адвокатом захисту, який скаржився на бездіяльність поліції у справі щодо ймовірного насильницького зникнення у 2016 році кримського татарина-члена регіонального меджлісу у Бахчисараї. На відео можна побачити, як його викрадають чоловіки, які, як здається, одягнуті у поліцейську форму¹⁴⁷. Слідство за фактом його зникнення було припинено 10 квітня 2017 року нібито через неспроможність поліції встановити підозрюваних. УВКПЛ нагадує, що окупаційна держава несе відповідальність за порушення права на свободу і безпеку, у разі коли органи влади не проводять розслідування щодо встановлення подальшої долі та місцезнаходження осіб, зниклих безвісти на окупованій нею території¹⁴⁸.

В. Свобода думки та вираження поглядів

94. У звітному періоді було винесено два судові вироки, що посягають на право на свободу думки та вираження поглядів. В обох випадках УВКПЛ задокументувало порушення гарантій справедливого судового розгляду. 1 березня кримський татарин був засуджений до дворічного умовного терміну та отримав заборону на «публічну діяльність, пов'язану з публікаціями у телекомунікаційних мережах, зокрема в інтернеті», оскільки суд визнав його винним у публічних закликах до порушення територіальної цілісності Російської Федерації¹⁴⁹. Обвинувачений скопіював на свою сторінку у Facebook відеоролик під назвою «Новий батальйон. Призов волонтерів і збір коштів» і написав коментар: «Крим – це Україна, завжди був, є і буде! Дякую авторові за це відео! Я підтримую його!». Суд погодився з висновками експертів-лінгвістів і фізіологів, де було зазначено, що обвинувачений підтримав заклик автора відео вступати до проукраїнського батальйону «Крим» і фінансово сприяти йому з метою порушення територіальної цілісності Російської Федерації насильницьким шляхом. УВКПЛ зауважує, що суд просто схвалив висновки експертів, не вивчивши ані зміст відеоматеріалу, ані коментарі обвинуваченого, що суперечить принципу, згідно з яким усі юридичні питання повинні вирішуватися виключно судами¹⁵⁰. У другому випадку, 15 березня Верховний суд Криму залишив у силі вирок до умовного позбавлення волі, винесений мешканці Криму, засудженій за розпалювання ненависті через засоби масової інформації, зменшивши при цьому строк ув'язнення із 2 років до 1 року та 10 місяців. Жінку було визнано винною за допис у Facebook, який, як було заявлено, очорнив Російську Федерацію, її армію та історичних діячів. Під час слухань обвинуваченій було відмовлено у праві на перекладача українською мовою¹⁵¹. В обох випадках у порушення презумпції невинуватості прізвища обвинувачених були ще до винесення вироку включені до так званого Державного списку екстремістів, який веде Федеральна служба фінансового моніторингу Російської Федерації.

С. Вибірчі права

95. 18 березня 2018 року на Кримському півострові пройшли вибори Президента Російської Федерації, чим були порушені три резолюції Генеральної Асамблеї ООН, якими підтверджено територіальну цілісність України та встановлено, що Крим є тимчасово окупованим Російською Федерацією.

¹⁴⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 2 квітня 2018 р.

¹⁴⁷ <http://khpg.org/en/index.php?id=1522112890>.

¹⁴⁸ Див. Європейський суд із прав людини, рішення у справі «Кіпр проти Туреччини» (*Cyprus v. Turkey*), № 25781/94, 10 травня 2001 р., доступне за посиланням <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5945>.

¹⁴⁹ 3 травня 2018 р. Верховний суд Криму залишив вирок у силі.

¹⁵⁰ Див. недавню справу «Дмітрієвський проти Росії», № 42168/06, § 113, 3 жовтня 2017 р.

¹⁵¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 26 березня 2018 р.

96. УВКПЛ отримало повідомлення про тиск, що здійснювався у Криму на вчителів, медичних працівників і співробітників місцевих органів влади брати участь у голосуванні з метою забезпечення високої явки на вибори. Кримська татарка-учитель однієї з шкіл Красноперекопського району отримала догану і погрози звільнення від директора школи за відмову голосувати. Деякі виборці заявили, що роботодавці вимагали від них сфотографуватися на виборчій дільниці й надати ці фотографії як доказ їхньої участі в голосуванні. За два тижні до голосування член незареєстрованої анархістської групи з Севастополя, який оголосив у соціальних мережах, що планує провести акцію протесту під лозунгом «Президентський пост – це повернення до монархізму» і нагадати громадянам про їхнє «конституційне право не брати участь у виборах», отримав 11 діб адміністративного арешту за свій попередній пост, який, за твердженнями, мав екстремістський зміст¹⁵². Того ж дня ФСБ і поліція провели обшуки в домах ще чотирьох активістів, які планували взяти участь у цій акції протесту. Одного з них визнали винним по обвинуваченню в екстремізмі та засудили до 10 діб адміністративного арешту¹⁵³.

97. Українська влада оголосила вибори, проведені у Криму, незаконними і не дозволила громадянам Російської Федерації в Україні (на материковій її частині) взяти участь у голосуванні в дипломатичних місіях у Києві, Харкові, Одесі та Львові¹⁵⁴. УВКПЛ спостерігало за прилеглими околицями дипломатичних представництв у Києві, Харкові та Одесі й задокументувало недопуск виборців українською поліцією до цих представництв¹⁵⁵.

D. Примусове переселення і депортація

98. За даними органів влади Російської Федерації у Криму, у 2017 році 155 осіб, які вважаються ними іноземцями, були депортовані з Криму за порушення імміграційних правил Російської Федерації¹⁵⁶. Випадки депортацій продовжувалися і у 2018 році. 2 лютого 23 громадян України, які працювали на будівельному об'єкті в Криму, були депортовані за рішенням суду у зв'язку з їх «нелегальним працевлаштуванням»; крім того, їм було заборонено в'їзд до Криму протягом п'яти років¹⁵⁷. На кожного з них був накладений штраф у розмірі 5 тис. руб. Перш ніж депортувати на материкову частину України, їх тримали в ізоляторі тимчасового тримання у Краснодарському краї Росії. Судові слухання були проведені за пришвидшеною процедурою, формально й без присутності адвокатів захисту, чим були порушені гарантії справедливого судового розгляду.

99. 14 травня 2018 року ув'язнений український режисер Олег Сенцов, як повідомлялося, розпочав протестне голодування, що викликало побоювання щодо його стану здоров'я. Його перевели з Криму до пенітенціарної установи в Росії у травні 2014 року і засудили до 20 років ув'язнення на основі обвинувачень в тероризмі у 2015 році. УВКПЛ нагадує, що індивідуальні та колективні примусові переселення та депортації осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або будь-якої іншої держави, незалежно від того,

¹⁵² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 19 березня 2018 р.

¹⁵³ 8 березня 2018 р. винесений йому вирок був скасований, а справа закрита Верховним судом Криму. Він провів під вартою 8 діб.

¹⁵⁴ Заява Міністерства внутрішніх справ України, доступна за посиланням http://mvs.gov.ua/ua/news/12677_Arsen_Avakov_Provedennya_nezakonnih_viboriv_prezidenta_RF_na_suverenniy_ukrainskiy_teritorii_nepripustime.htm.

¹⁵⁵ Спостерігачі ОБСЄ/БДПЛ провели моніторинг виборів у Російській Федерації, але не у Криму – «у зв'язку з відсутністю консенсусу щодо статусу Криму серед країн-учасниць ОБСЄ». Див. Міжнародна місія зі спостереження за виборами. Російська Федерація – Вибори Президента, 18 березня 2018 р. Заява про попередні результати та висновки, доступна за посиланням <https://www.osce.org/odihr/elections/russia/375670>.

¹⁵⁶ http://www.crimea.gov.ru/news/30_03_18_8.

¹⁵⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ.

окупована вона чи ні, заборонені міжнародним гуманітарним правом, незалежно від мотивів таких переселень або депортацій¹⁵⁸.

Е. Право на житло, землю та власність

100. Згідно з міжнародним гуманітарним правом приватна власність за жодних обставин не підлягає конфіскації¹⁵⁹. Тим не менш, як УВКПЛ повідомляло раніше¹⁶⁰, після початку в 2014 році окупації Криму розпочалася конфіскація тисяч об'єктів нерухомості, що перебували у державній та приватній власності, причому Державна Рада Криму оголосила цей процес «націоналізацією»¹⁶¹.

101. Схожі процеси відбулися у місті Севастополі, де з моменту винесення у листопаді 2014 року перших судових рішень були конфісковані понад 1800 земельних ділянок, що перебували у приватній власності (деякі – з побудованими на них спорудами). Рішення Верховного Суду Російської Федерації, ухвалене у вересні 2017 року¹⁶², стало поштовхом для цілої серії ухвал севастопольських судів, які підтверджували правове забезпечення проживання власників майна. У листопаді та грудні 2017 року Севастопольський апеляційний суд скасував 33 ухвали про конфіскацію, а 84 позови щодо експропріації були відхилені рішеннями в першій інстанції. Разом з тим, судова практика залишилась непослідовною, зокрема за цей самий період були затверджені або залишені в силі в порядку оскарження 334 рішення про конфіскацію земельних ділянок на аналогічних підставах¹⁶³.

VIII. Технічне співробітництво і розбудова спроможності

102. У рамках свого мандату щодо просування прав людини УВКПЛ було задіяне у заходах із співробітництва та розбудови спроможності Уряду України та громадянського суспільства, спрямованих на посилення захисту від свавільного тримання під вартою, катувань і жорстокого поводження, а також на забезпечення свободи пересування і дотримання прав на житло, землю та власність. Крім того, УВКПЛ здійснювало адвокацію стосовно захисту і просування права на справедливий судовий розгляд, прав осіб з інвалідністю та прав ВПО.

103. Упродовж усього звітного періоду УВКПЛ продовжувало заохочувати імплементацію Стамбульського протоколу та розбудовувати потенціал на місцевому рівні щодо запобігання та протидії катуванням і сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. УВКПЛ провело навчальні заняття для військовослужбовців, яких планувалося направити на схід України у складі підрозділів цивільно-військового співробітництва, і для представників громадянського суспільства - моніторів Національного превентивного механізму, на яких висвітлювалися відповідні норми міжнародного права в галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права, а також правозахисні механізми ООН, спрямовані на усунення і попередження катувань і жорстокого поводження. УВКПЛ також подало Міністерству юстиції пропозицію щодо внесення змін до Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері пра людини, що передбачає імплементацію Стамбульського протоколу.

¹⁵⁸ Ст. 49 Четвертої Женевської конвенції.

¹⁵⁹ Ст. 46 і 56 Гаазького положення.

¹⁶⁰ Див. Тематичну доповідь УВКПЛ «Ситуація з правами людини в тимчасово окупованих Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)», пп. 171-176.

¹⁶¹ Станом на 15 травня 2018 р. влада Російської Федерації в Криму націоналізувала 4671 об'єкт державної та приватної власності.

¹⁶² 19 вересня 2017 р. Верховний Суд виніс рішення на користь власника відчуженої земельної ділянки з Севастополя, який оскаржував законність конфіскації за наказом суду. Верховний Суд постановив, що під час націоналізації були проігноровані норми сумлінного придбання і не враховано закінчення строку давності. Ухвала доступна за посиланням http://www.supcourt.ru/stor_pdf.php?id=1583148.

¹⁶³ Цифри УВКПЛ базуються на аналізі судових рішень.

104. Разом із Норвезькою радою у справах біженців і Данською радою у справах біженців УВКПЛ провело у Краматорську, Маріуполі та Сєверодонецьку серію обговорень з метою обміну знаннями та досвідом щодо питань усунення порушень прав на житло, землю та власність, а також для розроблення рекомендацій Урядові України. Представники органів місцевого самоврядування, судової влади та громадянського суспільства взяли участь у робочих групах, де обговорювалися, зокрема, питання законодавства і перешкод для його застосування.

105. Окрім цього, починаючи з 1 січня 2018 року УВКПЛ направило відповідальним особам 54 детальні твердження про порушення прав людини. Питання щодо 29 із цих випадків було порушено перед Урядом України: в одному випадку порушення було повністю усунуто, у 12 випадках порушення було усунуто частково, а щодо чотирьох випадків було розпочато кримінальні провадження. Питання щодо 25 випадків прошувалося перед озброєними групами: в одному з випадків проблема було повністю усунуто, у трьох випадках порушення було усунуто частково, і в щодо одного з випадків було розпочато «розслідування».

IX. Висновки та рекомендації

*We did not call any of the sides to come here.
We are Ukrainians and all we want is to live in peace.
- Житель села поблизу лінії зіткнення.*

106. Ситуація з правами людини в Україні порівняно з попереднім звітним періодом залишилась в основному без змін – що само по собі викликає стурбованість. З початком вже п'ятого року активного збройного конфлікту і при зростанні з кожним днем його ціни для цивільного населення надважливо, щоб усі сторони конфлікту припинили бойові дії та поклали край стражданню населення. Також вкрай необхідно, щоб Уряд України приступив до вирішення проблем, пов'язаних із відповідальністю за порушення, захистом прав населення, постраждалого від конфлікту, та усуненням дискримінації задля того, щоб уникнути подальшого поглиблення розколу і ще більшого ускладнення процесу досягнення миру й майбутнього примирення.

107. Через непередбачуваний характер бойових дій та їхні наслідки в уражених конфліктом громадах сходу України збереглася атмосфера фізичної небезпеки та соціально-економічного застою. Сторони конфлікту продовжували порушувати режим припинення вогню, передбачений Мінськими домовленостями, і, здавалося, навмисно націлювали удари на цивільний персонал, який працював на критично важливому об'єкті водопостачальної інфраструктури, що викликає глибоке занепокоєння. Такі дії неможна толерувати.

108. Стурбованість викликало і зростання кількості задокументованих нападів на мирні зібрання, публічні заходи, працівників медіа та окремих осіб, і зокрема ганебні знищення двох поселень ромів у Києві та Львівській області. Дискримінації та насильству на ґрунті расової ненависті так само як і мові ворожнечі немає місця в інклюзивній демократії, заснованій на принципах верховенстві права, адже ці явища створюють серйозну загрозу для основоположних свобод, реалізація яких є необхідною для вільного вираження громадянської позиції. З наближенням сезону виборчих кампаній до президентських та парламентських виборів вкрай необхідно, щоб державні органи діяли рішуче та публічно засуджували такі діяння, надавали захист із боку поліції, проводили ефективні розслідування та забезпечували притягнення винних до відповідальності.

109. Уряд також повинен вдатися до негайних дій щодо усунення системних проблем браку відповідальності та поширеного середовища безкарності. Зокрема, необхідно покласти край свавільним затриманням, триманню під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, катуванням і жорстокому поводженню. Підзвітність і незалежність

судової влади вкрай необхідні для забезпечення доступу до правосуддя, розбудови довіри населення до державних інституцій та підтримання зусиль, спрямованих на досягнення миру та примирення.

110. Озброєні групи “Донецької народної республіки” та “Луганської народної республіки” також мають зобов’язання у сфері захисту прав людини і є відповідальними за їх порушення. Практика свавільних затримань, тримання під вартою без з’язку із зовнішнім світом та насильницьких зникнень повинна припинитись; основоположні свободи, включно зі свободою думки та вираження поглядів, свободою медіа, мирних зібрань та об’єднання, повинні поважатись. Окрім цього, повинно бути надано доступ міжнародним спостерігачам до місць, де перебувають затримані особи, та надано можливість спілкуватися з ними наодинці відповідно до міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини.

111. У Криму Уряд Російської Федерації як окупаційної держави повинен повністю виконувати свої зобов’язання за міжнародним гуманітарним правом, що стосуються захисту прав людини та основоположних свобод. Необхідно припинити примусове переселення осіб, що перебувають під захистом, і забезпечити дотримання права власності.

112. Більшість рекомендацій, наданих у попередніх доповідях УВКПЛ щодо ситуації з прав людини в Україні, не було виконано, і вони залишаються актуальними. УВКПЛ також надає такі рекомендації:

113. Органам державної влади України:

- a) Уряду України – прийняти комплексну державну політику та механізм для забезпечення правового захисту та відшкодування для цивільних осіб, поранених під час бойових дій, та для родичів загиблих у ході бойових дій відповідно до Керівних принципів та положень ООН, що стосуються права на правовий захист і відшкодування шкоди жертвам грубих порушень норм міжнародного права у сфері прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права; а Кабінету Міністрів України – вжити конкретних заходів для забезпечення правового захисту та відшкодування для дітей, які мають статус дитини, постраждалої від бойових дій та збройного конфлікту.
- b) Уряду України та Об’єднаному оперативному штабу Збройних Сил України – забезпечити, щоб законодавство, прийняте на виконання Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», повністю відповідало зобов’язанням Уряду перед цивільним населенням з обох сторін лінії зіткнення й, зокрема, встановлювало чіткий порядок для забезпечення безпечного, швидкого та безперешкодного доступу гуманітарних працівників до цивільного населення на території, ураженій конфліктом, забезпечувало безперешкодний перетин лінії зіткнення цивільними особами через контрольні пункти в’їзду-виїзду і передбачало, щоб усі випадки використання майна цивільного населення були задокументованими й відповідали вимогам пропорційності.
- c) Міністерству оборони – забезпечити, щоб Група з питань запобігання жертвам серед цивільного населення, яка повинна бути створена під егідою Управління цивільно-військового співробітництва, працювала якнайшвидше, та надати їй необхідні повноваження для ефективного запобігання жертвам серед цивільного населення під час здійснення Операції об’єднаних сил.
- d) Уряду України – запровадити незалежний, прозорий та недискримінаційний порядок документування і верифікації прав власності на житло, землю і майно; створити реєстр житла та іншої

нерухомості, пошкодженої або знищеної в ході бойових дій; створити комплексний правовий механізм для реституції та компенсації збитків.

- e) У випадках, коли присутність військових у місцевостях, де мешкають цивільні особи, обґрунтована військовою необхідністю, Уряду України – вжити всіх можливих заходів для захисту цивільного населення, зокрема шляхом надання відповідного альтернативного житла, а також компенсації за використання майна і будь-яку завдану йому шкоду.
- f) Службі безпеки України – надати негайний, безперешкодний та конфіденційний доступ до осіб, нещодавно затриманих СБУ у зв'язку з конфліктом, зокрема у Харківській області.
- g) Національній поліції та Генеральній прокуратурі – забезпечити ефективне та своєчасне розслідування всіх випадків нападів на працівників медіа, а також випадків перешкоджання їхній професійній діяльності навіть за відсутності фізичної чи матеріальної шкоди.
- h) Державним і місцевим органам влади – систематично та публічно засуджувати акти насильства, скоєні на ґрунті ненависті за ознакою раси, статі, віросповідання, мови, національного чи етнічного походження, політичних або соціальних переконань, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, місця проживання або будь-якими іншими ознаками, дискримінація за якими заборонена міжнародними стандартами у сфері прав людини; Генеральній прокуратурі та правоохоронним органам – забезпечити належну кваліфікацію таких злочинів, їх ефективне і своєчасне розслідування та притягнення до відповідальності винних, зокрема членів крайніх правих груп.
- i) Парламенту і Уряду України – забезпечити, щоб чинна мовно-освітня політика не призводила до порушень прав меншин або дискримінації щодо певних груп меншин, зокрема забезпечити проведення широких а ефективних консультацій стосовно механізму імплементації статті 7 Закону «Про освіту».

114. Усім сторонам, які беруть участь у бойових діях у Донецькій та Луганській областях, зокрема Збройним Силам України та озброєним групам самопроголошеної «Донецької народної республіки» та самопроголошеної «Луганської народної республіки»:

- a) Покласти край конфлікту шляхом суворого дотримання режиму припинення вогню та виконання інших зобов'язань, передбачених Мінськими домовленостями, зокрема, щодо відведення заборонених видів озброєнь та розведення сил і засобів.
- b) Забезпечити повне дотримання таких основоположних принципів міжнародного гуманітарного права, як розрізнення, сумірність і запобігання, зокрема шляхом негайного припинення використання зброї невибіркової дії у районах, населених і таких, що використовуються цивільними особами, зокрема зброї з широким радіусом ураження або зброї, здатної доставляти боєприпаси для одночасного ураження цілей на значних площах.
- c) Вжити всіх можливих запобіжних заходів для зведення до мінімуму шкоду для цивільного населення під час операцій, зокрема шляхом розташування військових об'єктів, як-от збройні сили та системи зброї, поза межами густонаселених районів, та утримуючись від навмисного націлення ударів на цивільних осіб або цивільні об'єкти, зокрема об'єкти, які є, життєво важливими для цивільного населення, як-от інфраструктура водопостачання.

- d) **Захищати цивільне населення від небезпек, пов'язаних із мінами (зокрема шляхом маркування і обгороджування мінних полів)¹⁶⁴, додержуватися міжнародних зобов'язань щодо позначення, знешкодження і знищення вибухонебезпечних пережитків війни та мінних полів після припинення бойових дій¹⁶⁵, припинити використання пристроїв, що приводяться у дію жертвою¹⁶⁶.**
- e) **Озброєним групам «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» - забезпечити безперешкодний доступ УВКПЛ та інших незалежних міжнародних спостерігачів до всіх місць позбавлення волі, зокрема для проведення приватних, конфіденційних інтерв'ю з особами, яких тримають під вартою.**
- f) **Дозволити та сприяти добровільному переведенню всіх осіб, ув'язнених до початку конфлікту, на територію, контрольовану Урядом, незалежно від місця реєстрації їх проживання, задля сприяння підтриманню контакту з їхніми сім'ями, без зайвих труднощів, пов'язаних із обмеженням свободи пересування.**

115. **Уряду Російської Федерації:**

- a) **Виконувати резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 72/190 від 19 грудня 2017 року, зокрема шляхом забезпечення належного і безперешкодного доступу міжнародних моніторингових місій з прав людини та неурядових правозахисних організацій до Криму.**
- b) **Дотримуватися зобов'язань, установлених міжнародним гуманітарним правом для окупаційної держави, в тому числі зобов'язання дотримуватися законодавства, що є чинним на окупованій території.**
- c) **Утримуватися від криміналізації свободи слова і мирної поведінки, скасувати всі покарання, накладені на мешканців Криму за вираження поглядів, що відрізняються від офіційних, зокрема стосовно статусу Криму.**
- d) **Припинити практику депортації та примусового переселення за межі території Криму осіб, що перебувають під захистом відповідно до зобов'язань окупаційної держави.**
- e) **Захищати від конфіскації приватну власність у Криму та Севастополі як того вимагають міжнародні стандарти та відновити**

¹⁶⁴ Див. МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, Норми 1, 11, 12, 15, 17, 22, 81-83. Варто зауважити, що це стосується інших мін, ніж протипіхотні. Україна є учасницею Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення («Оттавської конвенції»), відповідно до якої використання цих пристроїв заборонено.

¹⁶⁵ Див. Протокол про вибухонебезпечні пережитки війни (Протокол V до Конвенції 1980 року про конкретні види звичайної зброї), 28 листопада 2003 р. Україна дала згоду на обов'язковість для себе Протоколу V 17 травня 2005 р. Протокол має обов'язкову юридичну силу для всіх сторін збройного конфлікту неміжнародного характеру. Див. також МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, Норма 22.

¹⁶⁶ Див. Протокол про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток або інших пристроїв зі змінами, внесеними 3 травня 1996 року (Протокол II до Конвенції 1980 року про конкретні види звичайної зброї зі змінами від 3 травня 1996 року), ст. 1, 2, 3, 7. Див. МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, Норми 1, 11, 12, 15, 17, 22, 80-83. Україна дала згоду на обов'язковість для себе Протоколу II 15 грудня 1999 р. Протокол має обов'язкову силу для всіх сторін збройного конфлікту неміжнародного характеру. Див. також Конвенцію про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення («Оттавської конвенції»).

право власності всіх колишніх власників, які постраждали від конфіскації раніше.

116. Міжнародній спільноті:

- a) Продовжувати застосовувати всі дипломатичні засоби для змушення всіх задіяних сторін до припинення бойових дій та виконання всіх зобов'язань, передбачених Мінськими домовленостями, та наголошувати на тому, що триваючий збройний конфлікт спричиняє страждання цивільного населення і підриває перспективи досягнення стабільності, миру та примирення.
 - b) Консультуючись із громадянським суспільством, взаємодіяти з правоохоронними органами, слідчими та судовою владою на центральному рівні та у регіонах задля забезпечення розуміння і дотримання міжнародних стандартів щодо дотримання і захисту свободи вираження поглядів як однієї з підвалин вільного й демократичного суспільства.
-